

כך נולדתי וכך חייתי את חי
זכרונותיו וקורותיו של ברוך סרוסי ז"ל
תרפ"ז - תשס"ה

בן/בת ס' במגן

ראשית דבר

כבר מספר שנים ישב סבא וכתב את כל זכרונותיו, במחברת גדולה, בכתב ידו הקטן והצפוף, ומילא את כל עמודיה עד תומו - כאילו היו הזכרונות כה רבים וכה ברורים ומדויקים ואי-אפשר לעצור.

בסיפוריו הפליג סבא על-פני תקופות רבות. הוא כתב על ילדותו בטוניס, על משפחתו ועל מנהגי המקום. הוא תיאר את ימי העוני והשפע ואת ימי מלחמת-העולם השנייה כפי שהתנהלו בטוניס. אחר-כך עבר סבא לספר על הדרך ארוכה ארצה, על המעפילים ועל מחנות הגירוש בקפריסין. הרבים והארתכים בסיפוריו הם הסיפורים על ימי מלחמת השחרור - הימים בהם לחם על גבולותיה של המדינה הצעירה, על קיומה של מדינת ישראל. גם על מחלתו לא פסח סבא מלספר, ולראשונה - נתן לנו "לשמוע" מעט מתחושותיו שכה היטיב להסתיר בהתמודדותו עמה בגבורה.

ברצוני לציין כי הספר כולו נשאר כתוב נאמן למקור - כלשונם וכדרך כתיבתו של סבא ז"ל.

סבא יקר,

לקרוא את זכרונותיך, את סיפוריך שאנו כה מיטיבים להכיר, היה כמו ממש לראות את הקריצות השובבות של עיניך ולשמוע את קולך השקט מספר אותם.

נכס יקר מאוד השארת בידי, וממש כמו שבחייך ידעת לגרום לכולנו להרגיש כל אחד כאילו הוא המיוחד לך - כך במותך, בהשאירך אחריו את זכרונותיך הכתובים, הענקת לנו, לכל אחד, את הזכרון המתוק שלו אותך.

חוויה מרתקת ביותר הייתה קריאת כתב ידך והפיכתו לספר זכרון זכות גפלה בידי להיות שותפה לה.

תודה לך, סבא.

נירית.

שער ראשון- ילדות

"בְּמֵת יִזְכֶּה זֵעַר אֶת אֲרוֹזוֹ
לְשׂוֹר כַּדְּבָרָה"

(תהילים קיט, ט')

הקהילה היהודית בטוניס

אני ברוך בן חוואתה בן ניסים סעדה סדוסי תישה בת סגירה ויעקב (עגבי) בזכונת.
נולדתי בעיר גאבס, עיר מחוז בדרום טוניס, בשנת 1927 (בערך) בשכונת בדרום העיר
בשם "מנזלי", בביתו של רחמים מימון, על-יד בית הכנסת הגדול.
מספרים שביום בו נולדתי, ירדו גשמים רבים, וגנבים הגיעו אל הבית וגנבו
תרנגולות.

(בית-הכנסת הגדול בטוניס)

בעיר גאבס הייתה קהילה יהודית גדולה ומאורגנת שהייתה קשורה לעיר חבירה,
טוניס.

העיר הייתה מחולקת לשלושה חלקים - "מנזלי": החלק העתיק ביותר של העיר,
"זארה": החלק המדעי של העיר ו"לבחיר": החלק המודרני הקרוב לים. הבתים
בחלק השלישי היו בנויים קצת אחרת, ובחלק השני- היו קצת כך וקצת כך.
במנזל היו רחובות צרים וכל מיני שווקים. הקהילה היהודית הייתה קהילה אחת
עם רב ראשי אחד. היו בה בתי כנסת בכל מקום, ולכל בית כנסת היה רב. למשל,
ב"מנזאלי" היה בית כנסת גדול מאוד (בערך 30 מטר על 30 מטר) ועוד כמה בתי
כנסת קטנים. כל מאורע או תגיגה עשו בדרך-כלל בבית הכנסת הגדול.

קהילה הטוניסאית הייתה דואגת לעניים שלה- מחלקת קצבאות. אמנם זעומות,
אבל מחלקת לעניים, ליתומים ולאלמנות כי הממשלה לא נתנה כלום- לא היה
ביטוח לאומי וכו'. למשל, רוב היהודים היו אופים לחם בבית, ולא קונים, אז כל יום
חמישי-שישי היה מסתובב יהודי זקיף בכל הבתים ואוסף לחם ואחר-הצחריים
מחלק אותו לבתים של העניים בשכונה.

מנהג אצל היהודים בערב כיפור- שוחטים עופות לכל מספר הנפשות בבית. תרנגול זכר- לזכר ותרנגולת נקבה- לנקבה. לאישה בהריון שוחטים שניים- זכר ונקבה. כל משפחה הייתה שוחטת בנוסף תרנגול אחד או שניים ואת זה היו נותנים לעניים.

בערב כיפור אוכלים 7 פעמים (7 ארוחות), ובברכת כהנים של המעילה האב הגדול של המשפחה מברך את כל המשפחה- לפעמים גם נשים ובנות בבית כנסת שיש אפשרות לעשות, זאת-אומרת כשיש מקום בעזרה. במוצאי כיפור ניגשים אחד לשני ומנשקים ואומרים "גמר חתימה טובה".

בסוכות היו נוהגים לשחוט כבש ובסוכה עושים קשת בדלת הכניסה- קשת נמוכה שמתחילה מלמעלה כדי שלא יהיה צורך לספק במזוזה. בליל הושענא רבה רגילים לא לישון כל הלילה, או בבית הכנסת או בבתים פרטיים- לומדים סדר הושענא רבה וקוראים תהילים עם שליחות אחרי חצות. חלק גדול מחקה היה שוחט עוד כבש גם בחלק השני של החג. ביום הושענא רבה רגילים להסתובב ולבקר בבתי הכנסת הניחיים בכפרי הסביבה כמו "ממתאמה", "גבלי", מארת" וכו'.

ביום שמחת תורה, הבחורים שהכירו בחורה חדשה היו מביאים מתנה לכלה לעתיד.

ראש חודש טבת נקרא "ראש חודש לבנות". כל בחור היה מביא מתנה גדולה לחברה שלו ובמשפחות שהיו בהן בנות היו עושים סעודה חגיגת. בשבועות "השובבים" רוב הקהל היה עושה תענית דיבור בבית הכנסת הגדול, ואחרי מנחה היו עושים סעודה חגיגת.

בכל בית כנסת בעיר היה תלמוד תורה. בתלמוד תורה לומדים אלף-בית, כל יום חמישי לומדים חשבון ולומדים ברכות השחר בעל-פה, ברכת המזון וברכה מעין שלוש ותפילת מנחה וערבית. הכל בעל-פה- זה חובה. חודש לפני כל חג לומדים תפילת החג ומנהגיו. למשל, לפני פסח לומדים את ההגדה ושיר השירים ולפני חג השבועות לומדים משלי ורות וכו'.

כשילד היה הולך בפעם הראשונה לתלמוד תורה, ההורים היו מביאים ביצה מבושלת קשה של תרנגולת והרב היה כותב על הביצה כמו כתב קלף את "שמע ישראל" ואת כל האלף-בית, והילד היה אוכל את הביצה.

בטוניס וטביבתה, כשהייתה חתונה, את החופה בדרך-כלל היו עושים בבית או בבית הכנסת ו"שבע ברכות" עושים עם ערק "בוכה" ולא עם יין רגיל, בגלל שכשיש ציבור מעורב יש חשש יין נסך. גם בברית מילה היו עושים עם ערק "בוכה". אחרי החופה ואחרי הברית היו מחלקים לקהל קצת שקדים וצימוקים בשביל לברך "בורא פרי העץ", ונכמר. אחרי זה- מי שרוצה לעשות מטיבה- יעשה איפה שהוא רוצה.

(כתובה טוניסאית)

משפחת חוואתי ונישה סרוסי

אני הבן השביעי במשפחתם של חוואתי תישה סרוסי.
הבת הבכורה במשפחה נקראה מזיינה (יפה). לשנייה קראו סופי והיא נפטרה בגיל 3. הבן השלישי נקרא פוז'אלה (רפאל). הוא היה תלמיד חכם, מתלמידיו של רבי חיים תורי ז"ל, ונפטר בעקבות מחלה בן 18 שנים. לבן הרביעי קראו ישועה, להמישי קראו כמוס, לשמישי קראו יונה לבן השביעי קראו נתן ולבן השמיני קראו אחייפה.

"יקרא שמו בישראל... מבורך"

כשהייתי בן שנה, עבדנו דירה. אחרי כמה חודשים בא אלינו הביתה איזה אורח, אדם זר, קורא בכף היד. הוא עבר בין כל בני הבית ובדק להם את היד, ועל כל אחד סיפר סיפור. אבל, כשראה את כף היד שלי, של הילד נתן, התעכב במיוחד ואמר: "מה קורה כאן? הילד הזה, מה יהיה איתו? הוא ייסע רחוק ויעברו ימים רבים, אבל בסוף לא יישאר לבד- כולם ייסעו אחריו". הוא שאל "איך קוראים לילד?" ואמרו לו "נתן". הוא אמר ששם הזה לא טוב למשפחה וצריך להחליף את השם. ההורים החליטו להחליף את השם מתן למבורך.

אחר-כך, השקיף האורח סביב בבית ואמר: "יש לכם אוצר בבית, עכשיו אני נוסע אבל חכו לי שאחזור" והראה על המקום ונסע לו.

אחרי כמה שבועות, אמא נישה ז"ל החליטה לחפש את המטמון (האוצר). היא ואחי ישועה, שהיה הגדול בבית, החליטו להתחיל לחפור. חפרו וחפרו כמה ימים לעומק של כ-2 מטרים, בסוף מצאו כד חרס גדול עמוק באדמה מכוסה במכסה קעור של חרס. בתוך המכסה- כמה מטבעות נחושת עתיקים. מתוך ההתרגשות והשמחה, הרימו את המכסה ולאזזבתם התגלה לעיניהם- כל הכד מלא בחול. הוציאו את כל החול ולא מצאו כלום חוץ מחול.

כשבועיים לאחר המעשה, חזר אותו אורח אלינו הביתה וסיפרו לו את כל המעשה. אמר להם "למה לא חיכיתם לי? היה אסור להרים את המכסה מהכד. רק לאחר שמרימים את הכד מהאדמה ומנתקים אותו ממגע האדמה, כי מטבעות הנחושת שהיו במכסה שמרו עליו מכל מיני רוחות".

בסוף שלחו דגימות מהאדמה שנמצאה בכד לבדיקה במעבדות, ולא גילו כלום.

מגאבס לכפר מארת

אחרי כשנה, התחתנה אחותי הבכורה מזינה לאחד ממשפחת סרוסי ונסעה לגור עם בעלה בעיר בגבול אלגיריה בשם תאלה.

אנחנו עברנו לגור בכפר בשם מארת שהיה מרוחק מהעיר גאבס כ-40 ק"מ. בכפר היו גרות בסך-הכל 12 משפחות יהודיות והכל ערבים. היהודים בנו בכפר בית-כנסת וקראו לו "סלתי מארת".

כל היהודים בכפר היו סוחרים ובעלי חנויות של בדים, תבלינים וחיטה. לאבא שלי ז"ל הייתה חנות בדים ותבלינים ומתפרה לבגדי ערבים.

המצב הכלכלי היה טוב מאוד ואבא היה מכובד בכפר- אצל היהודים והערבים גם יחד והכל התנהל על מי מנוחות.

לאחר זמן מה, המצב החל להתהפך ולהתדרדר. אבא חלה - נשך אותו כלב חולה
כלבת והיה צריך טיפול רפואי בעיר הבירה טוניס. היה צריך הרבה כסף לטיפול
רפואי, מלון וכלכלה וכיו ולכן הוא לקח את כל התכשיטים של אמא ומכר בשביל
הטיפול הרפואי.

בנוסף לכל הצרות הללו, ביום שישי אחד, נשרפה החנות וכל מה שהיה בת. חלק
מהרכוש שנתר - נגנב ובעלי החובות עיקלו את כל מה שנשאר במחסנים ובבית. אני
זוכר שהיה לנו מחסן מלא בחיטה, צמר ושמן - והם לקחו את הכל.

אחרי כל זה, אחי הגדול מריאלה חלה ונפטר. החורים סבלו רבות בעקבות פטירתו
של אחי וכמעט ולא תפקדו והכל חיה מוזנח. אמא הייתה חופרת בור באדמה
ואמרה שאם הוא [מריאלה] ישן באדמה - גם היא תישן באדמה. גם כשתפרו לנו
בגדים לחג, הייתה לוקחת רק בגדים שחורים. חולצה עם פסים שחורים, כדי לזכור
את האח הזה, כאילו לזכור את האבל.

אחר-כך החלה שנת בצורת קשה, לא הייתה עבודה וגם לא היה מה לאכול ולכן
הממשלה חילקה לתושבים אורז.

התחלנו להתארגן מחדש. אחי הגדול לקח את העסק בידיים והתחיל לעבוד.
עברנו שנים קשות, ובעזרת ה' התגברנו.

(תמונת ילדות מטוניס, 1945)

אחרי זמן מה, ערכנו חתונה לאחי הגדול ישועה וגם לו עשו בר-מצווה. החתונה של אחי הייתה בעיר גאבס. בגלל סימני המלחמה שהיו באוויר היה מחסור בהרבה דברים, גם בתחבורה. רוב הרכבים האזרחיים היו מגויסים ואנחנו, בכדי לנסוע לגאבס לחתונה היינו צריכים לנסוע בכרכרה שנסעת 5 ק"מ לשעה. נסענו כל הלילה כדי להגיע לעיר. עשינו את החתונה ונשארו בעיר כמעט חודש ימים. עברנו את החגים ראש-השנה, כפור וסוכות בגאבס ואחר-כך חזרנו לכפר מארת.

אחרי כשנה, אבא חזואתי ז"ל נפטר והיה קשה למשפחה. התחלנו כולם לעבוד ולעזור, ולא למדנו. אני הייתי רועה כבשים ולמדתי רק קצת בתלמוד תורה. למדתי רק לקרוא, לא לכתוב ולא חשבון ולא שפה אחרת. היה לנו בבית גם חמור וגם סוס וכמה כבשים ועיזים.

סימני מלחמת העולם השנייה

באותם ימים, התחילו סימני מלחמה (מלחמת העולם השנייה). ממשלת צרפת, בראשות וושי, החרימה את כל המכוניות והאופניים וכלי התחבורה. כשאבא נפטר, לא היה בכפר מארת בית קברות יהודי ולא מצאנו מכונית להעביר אותו אל העיר לקבורה. רק אחרי מאמצים השגנו מכונית צבאית צרפתית שהעבירה אותו לעיר גאבס לקבורה בבית העלמין.

אחותי הגדולה, מזיינה, ארה עם בעלה וילדיה בעיר תאלת, על גבול אלג'יריה. בעלה היה עשיר ובעל אדמות וחנויות.

בערך בשנת 1941, היו פוגרומים ביהודים בעיר תאלה וכל הרכוש של היהודים נבזז. רק ברכוש (חנויות ובתים) פגעו- בנפש לא נגעו. היה מקרה של בחורה, שהיה לה תכשיט על הרגל ולא הצליחו להוריד, אז לקחו את הבחורה אליהם, הורידו את התכשיט, והחזירו אותה בריאה ושלמה.

אחותי פחדה ולא רצתה להישאר בעיר וברחה עם הילדים לעיר גאבס. בעלה המשיך לעבוד בעיר תאלה והגיע מדי פעם לבקר את המשפחה.

לאחר שבתה בגאבס כמה חודשים, הגיעו הפוגרומים גם לגאבס אבל שם הרגו 7 יהודים. אחותי שהייתה מבוהלת עוד מהפוגרום הראשון, לקחה את הילדים ונסעה לטוניס. בעלה המשיך לעבוד בין טוניס לבין תאלה בכל מיני עבודות.

כשהתחילו סימני המלחמה, רוב העבודות היו בשוק השחור. בעל אחותי נתפס כשקנה סחורה צבאית ומכרה לאזרחים, ונכנס לבית-הסוהר. אחותי נשארה לבד עם 8 ילדים, ובעלה בבית-הסוהר.

המעבר לטונים

אצלנו בכפר הייתה אבטלה. אמא **נישה** ז"ל החליטה לנסוע לטונים, אל אחותי, לעזור לה בטיפול בילדים ואולי נוכל למצוא קצת עבודה. נסענו- אמא **נישה** ז"ל, אני, אחי הקטן- **אזיפה** וגם אחי **כמוס** שהתחתן לא מזמן הצטרף אלינו בלי אשתו כדי למצוא עבודה.

6 חודשים קודם עשינו חתונה גדולה לשני אחים ביחד- **כמוס ויונה**. כמוס התחתן עם **דאשל** ויונה התחתן עם **עליזה**. את החופה ערך הרב חיים חורי ז"ל, הרב הראשי של גאבס, שהגיע במיוחד אל הכפר כדי לערוך את החופה.

מצאנו עבודה בטונים ואמא עזרה לאחותי כי אחותי הייתה כל יום נוסעת לבעלה, לבית-הסוחר, כדי להעביר לו אוכל כשר וגם מזון ושמיכות. היא שילמה הרבה שוחד כדי שיעבירו את המוצרים לפנים בית-הסוחר. אז גם לא היו מכוניות או מוניות, רק כרכרות עם סוסים.

אחותי גרה כ-8 ק"מ מחוץ לעיר, במקום שנקרא **ריאנה**, שהייתה עיר קיט לתיירים. אנחנו היינו יום-יום לירדים למרכז העיר כדי לעבוד, והייתה עבודה בשפע.

פרוץ המלחמה בטונים

אחרי כחודשיים מיום שהגענו והתחלנו לעבוד, ביום חמישי אחד בשעה 16:00 אחר-צהריים, הגיעו חיילים גרמנים לשדה התעופה של טונים. עוד לא הספיקו להסתדר והגיעו מטוסים אמריקאים והחלו להפציץ את הכל, ואז התחילה מלחמה ממש- הייתה אזעקה, הפסקת חשמל, הפסקת רכבות ותחבורה וכו'. הייתה המולה גדולה, האנשים לא ידעו מה לעשות- חס לא ראו מלחמה בחייהם ופתאום באה עליהם. האנשים בכו ורצו להגיע הביתה בכל מחיר. בסוף, הגענו הביתה בחושך, ברגל, עייפים (אנשים לא רגילים ללכת אפילו ק"מ 1, ופתאום חולכים 8 ק"מ- זה הרג אותם). הלכנו לישון בלי לאכול, ובחושך, וזה לא נגמר- אחרי כשעה הגיע גל מטוסים חדש והתחיל להפציץ את שדה התעופה וסביבתו.

העיר ראינה קרובה יחסית אל שדה התעופה, והבתים בה היו ווילות ובתים חד-קומתיים. בזמן ההפצצה היו הבתים זזים והאנשים פחדו פחד מוות, בלי לדעת בעצם מה קורה.

בבוקר האנשים קמו כמו מתים. יצאו אל בית הכנסת או לקנות דברי חלב, ומה רואות העיניים? העיר מלאה חיילים גרמנים חמושים בכל פינה שמכוונים את הנשק וקוראים: "יהודן קאפט" (מוות ליהודים).

באותו ערב, כנראה הצבא האמריקאי נחת באלג'יריה ומרוקו ולא הספיק להגיע לטוניס, ואז הגרמנים הגיעו לפנייהם. כשהגיעו האמריקאים לטוניס, הגרמנים היו כבר במקום ולכן התחילה המלחמה. התושבים לא ידעו מה קורה ופרצה בהלה בעיר, והם רצו ממקום למקום.

למחרת, אחותי אמרה שחבית לא חזק מספיק וגם בבית השכן, שהיה בית גבוה של ערבים, הגרמנים שמו על הבניין תותח גד מוטוסים. החלטנו ללכת לעיר טוניס אל קרובי משפחה, עד שנירע מה יהיה.

עזבנו את הבית והלכנו אצל קרובי המשפחה בעיר טוניס. כמעט כל העיירה (ראיינה) התרוקנה, ויצא צו מהגרמנים - כל בית ריק יתפסו אותו הגרמנים. אמא נישת ז"ל אמרה: " אני אחזור לבית לבד ואשמור עליו", ונשארה בבית לבד כמה שבועות.

מחנות עבודה

המצב היה קשה ולא היה אוכל בעיר. חילקו אוכל לפי נקודות שנתנה הממשלה לכל אדם לפי מצבו המשפחתי ולפי תעודת הזהות, ובכמויות זעומות. בלילות היה עוצר. רוב הגברים נלקחו על-ידי הגרמנים לעבודה מחוץ לעיר, בחרים ובבטיסיס של הצבא הגרמני. בשדה התעופה, איפה שהיה מסוכן והיו קרבות, לקחו לעבודה כל גבר בין הגילאים 16-50. לא נתנו להם אוכל ולא ביגוד. אנשים הלכו עם בגדי השבת שלהם, כי לא ידעו מה רוצים מהם, ואחרי כמה ימים של עבודה קשה הבגדים נקרעו וגם הנעליים. הקהילה ארגנה להם בגדים - אוברזל צהוב ונעלי עץ, אבל אוכל לא יכלו לארגן כי הם היו במקומות מרוחקים ומסוכנים, אז הביאו להם הבילות קש שישנו עליהן ושקים של פולים ותירס לא מבושלים, כדי לאכול.

הרבה יהודים לא התאיצבו לרישומים ולעבודה והתחילו כל פעם באמצע היום עוצר כדי לתפוס את כל המשתמטים. כל מי שהיה עובר ברחוב - לקחו, בלי מיון ובדיקת גיל וכו'.

לפני תחילת המלחמה, היו הרבה אנשים באים מרחוק, מחוץ לעיר טוניס, כדי למצוא עבודה. באותו זמן, רוב התושבים היהודים חזרו לבתיהם בדרכים עוקפות. גם אחי, כמנש, מצא איזה שיירה של עובדים ערביים שנוסעת בכיוון העיר גאבס ונסע איתם לאשתו ולכפר שלנו, כמרחק 400 ק"מ.

אני נשארתי עם אמי ואחותי והילדים. בלילות היינו חולכים לישון אצל קרובים שיש להם בתים יותר חזקים ויש גברים בבתים בלילות. בזמן האזעקה היינו יוצאים לחפירות שעל-יד הבתים ואסור להתרחק מהמקום. אני לא רציתי לצאת בזמן האזעקה והיו גוררים אותי בכוח וצועקים עליי. אני הייתי עייף- כל יום הלכתי ברגל לחפש עבודה.

היו יהודים שברחו מהעבודה אצל הגרמנים- היו פותחים את החנות שלהם ובורחים ומתחבאים. הגרמנים והמלשינים שלהם היו בודקים- אם החנות פתוחה, סימן שבעל החנות יש לו רישיון עבודה בסדר. אם החנות הייתה סגורה- היו בודקים אם בעל החנות נמצא בעבודה אצל הגרמנים או שהוא מתחבא באיזה מקום. היהודים האלה היו שוכרים אותי, בגרושים (בדמי ארוחה אחת ליום), והייתי יושב בתוך החנות עד השעה 16:00 אחר-הצהריים, והולך הביתה ומקבל 30 פרנק בשביל לאכול צלחת מרק וקצת לחם בבית מחסה לעניים.

המצעד עם הנוער הערבי

בערב הייתי חוזר אל חבית אצל אחותי, ולפעמים כבר היה נכנס זמן העוצר. העוצר אצל הגרמנים הוא לא כמו העוצר במדינת ישראל- כל מי שהיה עובר ברחוב, לא היו שואלים שאלות אלא זורים ישר, בלי חכמות.

הייתי מגיע בערב והעוצר נכנס לתוקפו ואני ברחוב וחייב להגיע הביתה, הייתי נדבק מעץ לעץ, והיה חושך מוחלט, והייתי עוצר את הנשימה ברגע שהיו עוברים על-ידי. פעם הגעתי והיה עוצר אבל היה ברחוב עובר מצעד של הנוער הערבי "תשתור", לעידוד הגרמנים. הם היו לובשים מכנסיים ארוכים וכובע אדום שקראו לו "שאשייה" או "תרבוש". אני, תמיד לבשתי כזה, שלא יכירו אותי כי היהודים היו לובשים ברט או כיפה והיו מוכרים ואני התלבשתי כערבי. אני העזתי והתקרבותי לשורת הצועדים וביקשתי סמל של הנוער. קיבלתי והידקתי אותו לחזה שלי והמשכתי לצעוד איתם ולשיר איתם "נמותו, נמותו, ויחיה אלואתן". עברנו כל אורך העיר, וכשהגיעו בסביבות הבית- עזבתי. היה מזל, שעל-יד הבית של אחותי היה בית ערבי של משפחה עשירה וקראו להם "סנוסי"- דומה למשפחה שלי, ואז התחמקתי ונכנסתי הביתה.

פעם שינו את השיטה לתפיסת משתמטים- התחילו לחפש בבתים, עוצר- אף-אחד לא נוסע. אני לבשתי שמלה ולקחתי מסרגות, וישבתי לסרוג. כך ניצלתי בפעם הזאת.

עברו כמה שבועות ושוב שינו את השיטה, ואז כל בחורה שמצאה תן בעיניהם- היו לוקחים, וזה היה יותר מסוכן...

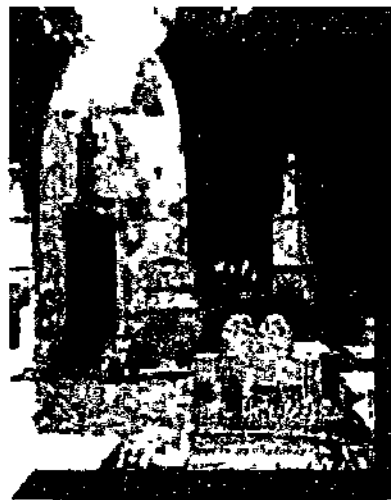
היינו כל פעם מחפשים איך להשתמט. המצב הפך יותר קשה, אבל התרגלנו למצב. הפצצות והפחדים- אבל החיים ממשיכים ללכת.

בינתיים בעל אחותי שוחרר מבית-הסוהר והמצב בבית הוקל קצת כי היה גבר בבית. כמה פעמים נתקעתי בטוניס בזמן החפצצות והאזעקות והייתי צריך לברוח ולהתחבא במקלטים ובבונקרים.

במרכז העיר טוניס היה בית קברות יהודי ישן עתיק של רבי חי-טייב, ומעבר לכביש חייה בית המלון הכי טוב בטוניס- "מזתיק אוטף". הגרמנים חרמו אותו ועשוהו מטה המפקדה הראשית שלהם.

בבית הקברות, הממשלה חפרה בין הקברים והשבילים תעלות ובונקרים לציבור להתחבא בזמן האזעקה. כמעט כל יהודי חסביבה והעוברים ברחוב היו מתחבאים בזמן האזעקה ומתפללים "יהי רבי חי-טייב". בכל יום היו מגיעות לתקות של מטוסים ומפציצות את כל העיר בלי מיון, ובתוך זה- את בית המלון המפורסם, אבל לא הצליחו לפגוע בבית המלון ולא בבית הקברות. בבית הקברות לא נפלה אפילו פצצה אחת ולא נפגע אף יהודי.

(בית הקברות על-שם ר' חי-טייב)

לאחר כמעט שנה שהיו הגרמנים בטוניס, לקחו את היהודים לעבודה בהרים ובמקומות הקרבת. יהודי טוניס היו מפונקים ולא רגילים לסבל כזה וחלק גדול מת מהסבל והעוני. חלק הרגו הגרמנים על לא עוול בכפם. כשחזרו מהעבודה, אחרי מספר חודשים ללא מקלחת וללא החלפת בגדים- היו מלאים כינים והיה צריך לעשות להם חיטוי ולשרוף את הבגדים שבאו איתם במגע. הגרמנים הכינו בטוניס גם תנורים לשריפת היהודים אבל הם לא הספיקו כי האמריקאים הגיעו בזמן והצילו את היהודים.

סיום המלחמה בטוניס

לאחר כל זה, כשהתקרבו ימי ניצחון אמריקה, הצרות נהיו יותר גדולות. באחד הימים, יום שישי בשעת הצהריים בערך, חזרתי הביתה מהעבודה ברגל ברחוב שקראו לו שרשובה. ירדתי לרחוב השני ומשמאלי התקרב נגמ"ש של הצבא האמריקאי ועליו סמל של כוכב של הצבא האמריקאי. מצד ימין שלי, כמרחק של 200 מטר, ישב לו חייל גרמני עם מקלע על חצובה דו-רגלית, באמצע הכביש, וירה לעבר הנגמ"ש האמריקאי. החייל האמריקאי השיב אש וחסל אותו והנגמ"ש המשיך לנסוע ועוד כמה אחריו.

אני פחדתי פחד מוות וברחתי מהמקום. אחרי כמה זמן הגעתי הביתה והתחלתי לספר לאנשים מה שראיתי בעיר. אמרו לי: "תשתוק! אסור לדבר על זה!", כי הגרמנים היו עושים מדי פעם הצגה כאילו האמריקאים הגיעו, והיו תופסים את כל מי שנראה שמח לעזור להם. ראיתי את הגרמנים מתחילים לפנות כמה דברים, ושורפים כמה דברים ומסתלקים מהמקום. היה פחד נורא- לא ידענו מה יהיה.

בליל שבת אנשים הלכו לישון מוקדם מרוב פחד. למחרת בבוקר, ביום שבת, הגיע הצבא האמריקאי עם טנקים ומשאיות וכו' וברחובות העיר הייתה שמחה גדולה. האנשים שרו וטיפסו על הטנקים, והבחורות השתוללו עם החיילים האמריקאים.

אחרי כמה ימים נרגע המצב קצת, אבל לא היה מזון והרבה מצרכים. רוב החקלאים והעובדים והסבלים לא חזרו לעבודה- הם חששו מאמריקאים כי רובם עזרו לגרמנים. אפילו הגיעו אוניות עם מצרכים- אורז, סוכר וכו', אבל לא היו סבלים. וועד הקהילה היהודית בעיר ארגן כמה פועלים מהנוער לעבוד בסבלות וגם אני הצטרפתי אליהם ועבדתי כשבועיים בסבלות באונייה לפריקת הסחורה, עד שארגנו את הפועלים הרגילים שחזרו לעבודה ורצו לערוך סדר ולכן- כל פועל צריך היה שתהיה לו תעודת רישיון כניסה לנמל. לי לא הייתה תעודה כזו ולא הייתי יכול לחמשיך בעבודה.

החזרה לכפר מארת - ובחזרה לטוניס

המצב המשיך להסתדר, וחזרנו - אני, ואמי ואחי הקטן, לכפר שלנו - מארת, מרחק כ-400 ק"מ. בכפר לא מצאנו כלום - לא בתים ולא חנויות ולא אנשים כי הכפר פונה לפני המלחמה. הכפר הזה, בזמן המלחמה, היה לקו גבול ("קווי מזיני") בין טריפולי, שהייתה תחת שלטון של איטלקים, ובין טוניסיה, שהייתה תחת שלטון צרפת. באזור היו קרבות נוראיים והוציאו את כל האזרחים מהכפר.

האחים שלי שהיו גרים במקום, גם הם עזבו עם כל התושבים למדבר ולשדות וסבלו הרבה. כמעט 6 חודשים הם ברחו, על חמורים וגמלים, והיו נודדים ממקום למקום. למזלם, הייתה חווה של יהודי עשיר שהיה איטלקי והוא הכניסם תחת חסותו עד שנגמרה המלחמה. בגמר המלחמה, הלכו לנאבט, והקהילה נתנה להם דירה, חצי הרוטה, בשכירות - 3 חודשים, סלון ומטבח. גרו כל אחד עם אשתו בחדר, ואני, ואחי הקטן ואמא גרנו בסלון. המצב הכלכלי היה נורא - לא הייתה עבודה. ניסיתי כל מיני עבודות ולא היה כלום. האחים שלי חזרו לכפר לעבוד במשך השבוע וביום שישי היו חוזרים, מרחק כ-40 ק"מ, נוסעים על אופניים. הם מצאו בכפר בית שלא נהרס במלחמה, התארגנו כל הגברים היהודים שהיו גרים בכפר והביאו מכוונות תפירה. הם חקימו מתפרח והתחילו לעבוד ביחד. הערבים היו מביאים בדים ישנים של הצבא שמצאו בעמדות, היו פורמים אותם ומתבד היו תופרים בגדים לערבים. התחלתי לעבוד אצל משהו שהבטיח תמורת עבודה של חודש שהוא ישלם חודש שכר הדירה שלנו. גם זה לא הלך ואחרי חודשיים עבודה עזבתי את העיר וחזרתי לטוניס, שם מצאתי עבודה והתחלתי לחסותדר.

(העבודה במתפרח)

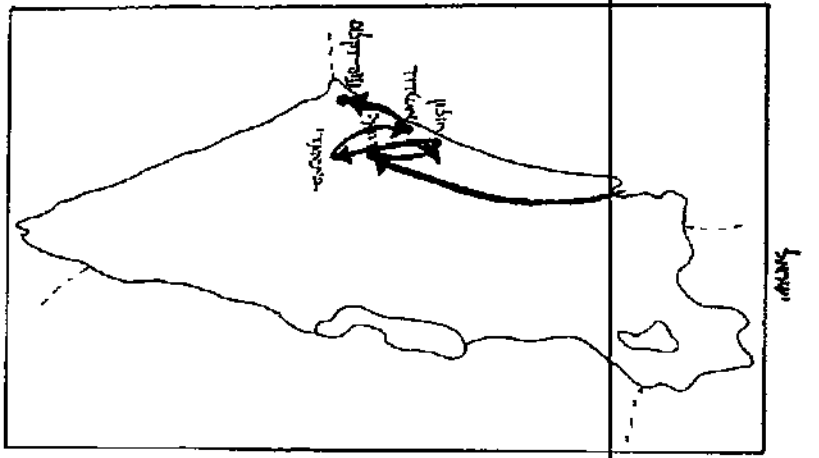
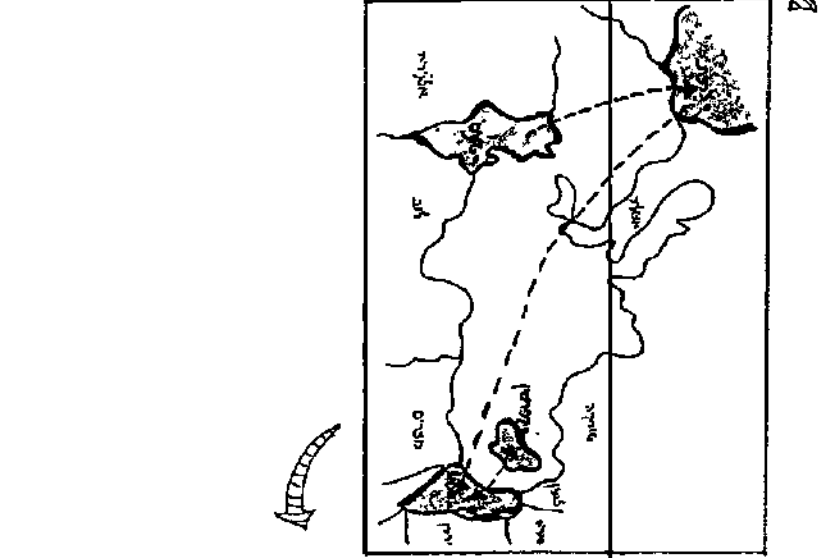
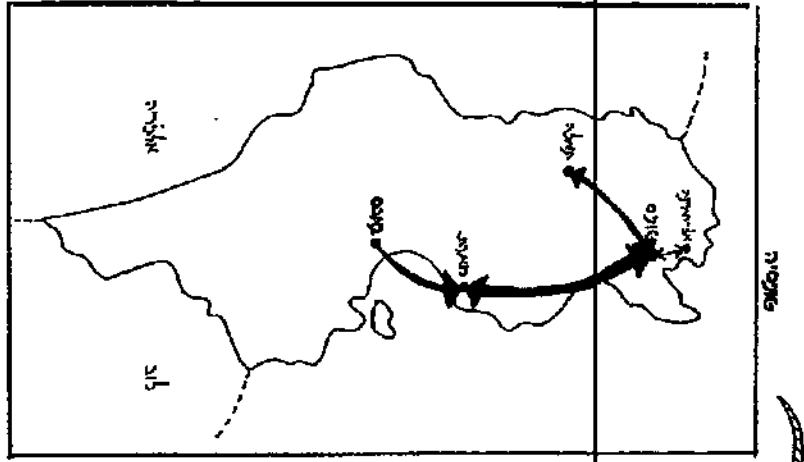

אחותי גרה בטוניס בעצמה, ותבאתי לשם גם את אמא ואחי הקטן ושכרנו דירה והיינו מסתדרים לפה בחיים. עבדתי בקונפקציה כגזרן ומנהל עבודה במתפרה. גם אחי **כמוס** הביא את אשתו ובא לגור בטוניס ומצא עבודה במתפרה. אני התפרנסתי בכבוד- עבדתי כחייט קונפקציה והייתי מחלק עבודות בבתים של בחורות יהודיות, שיעשו עבודות תפירה בבית (לולאות, כפתורים וכו') לחולצות ומכנסיים.

את אשתי **דבורה** (פּוּרְטוּנָה) הכרתי מהשכונה- היינו שכנים וגם תבאתי לה עבודות תפירה. היא הייתה הבת הקטנה בבית, הבת השלישית, כבת 15. היה לא מקובל לדבר על הבת הקטנה לפני שאחיותיה התחתנו, אז לא הראינו להורים שאטחנו חברים והמשכנו בעבודה כרגיל.

(דבורה)

(תמונות מפת של טריטוריות ישראל וקודמת תיון בכל מדרג מנאס לתוה-זולתים)

שער שני- בתרות

"תפארת בוזרים כזום..."
(משלי כ, כ"ט)

התנועות הציוניות

בטוניס התחילו להתארגן כל מיני תנועות נוער ציוניות, למשל- "בית"ר", "ציונים כלליים" ו"זור צעירי ציון". רוב התנועות לא היו שומרות על אורח חיים דתי במיוחד, ואנחנו- הנוער היהודי הציוני הדתי רצינו להצטרף לנוער, אבל לא יכולנו בגלל השבתות והחגים אז החלטנו להקים תנועת נוער דתית, כמו בני-עקיבא, שלא הייתה מוכרת בטוניס. התחלנו להתארגן וארגנו כמה יהודים ציונים ומכובדים וביקשנו להקים תנועה שתהיה גם ציונית וגם דתית, ואז הקמנו את תנועת "תורה ועבודה" למבוגרים, ואת תנועת "דג"ל"- דורשי גדולה לישראל, לנוער. התחלנו בעבודה עם הנוער שאף-פעם לא שמע על ישראל. ארגנו טיולים, וכנסים ועונג שבת ותעמולה בכל מקום כדי להלהיב ולסחוב נוער. התנועה גדלה תוך שנה ונהייתה תנועה מוכרת עם הנהלה.

התחלנו להתעניין על החיים בארץ וסדרנו קשר עם תנועות "בח"ד" (ברית חלוצית דתית) בצרפת ועם בני-עקיבא בארץ לגבי עלייה לארץ. תנועות "בח"ד" בצרפת הייתה כמעט המרכז של תנועות הנוער בצרפת ובסביבה. הם היו מטפלים בעלייה ב' (עלייה בלתי לגלית) ובהכשרות.

ואז התעוררה בעיית העלייה לארץ. נפגשנו עם שליחים מארץ ישראל שבאו לטוניס בלתי לגלים- בלי רישיון להישאר בטוניס, והיינו נפגשים איתם במקומות מיוחדים בלילות והם היו מספרים לנו על החיים בארץ ועל הקרבות. תנועת "בח"ד" ארגנה לנו עלייה ב'- צריך היה להגיע לצרפת ומשם לעלות לארץ דרך עלייה ב' (בלתי לגלית). בזמנו, היה קשה להגיע לצרפת כי זה היה אחרי המלחמה והמצב הכלכלי בעולם היה קשה ואף-אחד לא רצה לקבל אחריות כלכלית על אנשים המגיעים מחוץ למדינה.

היה יהודי עשיר ומכובד בטוניס שקיבל עליו אחריות על אנשים המגיעים מטוניס לצרפת דרך תנועות הנוער הציוניות. אבל עדיין הרבה הורים לא היו מסכימים לשלוח את ילדיהם לארץ לבד, ובפרט הבנות- רק אחרי חתונה.

התארגנו למהלך הזה, והקבוצה הראשונה- 5 במספר, קיבלו רישיון לעלות לארץ חוקית. הם עלו לארץ והצטרפו לקיבוץ יבנה. הקבוצה השנייה- 10 במספר, נשלחה לצרפת להכשרה. קיבלו וויזה לצרפת, כאילו הם הולכים ללמוד בצרפת, כי זה היה סוף המלחמה ולא נתנו לכל אחד לנסוע איפה שהוא רוצה בלי פספורט או וויזה. אחרי כ-6 חודשים יצאה הקבוצה השלישית- 15 בחורים וזוג אחד נשוי (יום למחרת החתונה שלהם), ואני בתוכם.

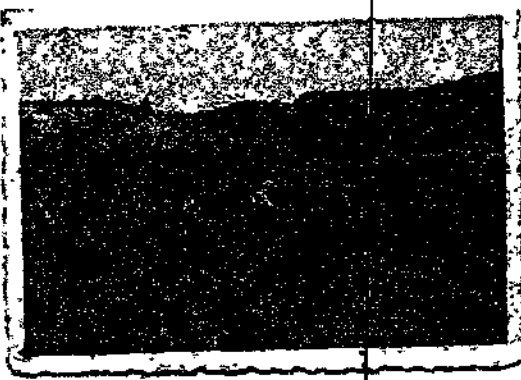
הכשרה והכנה לעלייה ב' בצרפת

עלינו על אוכה מטוניס למרסיי. הים היה סוער וסבלנו הרבה. היינו צעירים ובחיים לא עזבנו את חבית. לקחנו איתנו כמה דברים כי אמרו לנו שחמצב בצרפת יותר גרוע.

הגענו למרסיי וחתארגנו. במחנה "ווי טבאל" פגשנו עולים מאירופה- שארית הפליטה מהמחנות בגרמניה. זו הייתה הפעם הראשונה בהיסטוריה שנפגשים יהודים מצפון אפריקה עם יהודים מאירופה, ועוד ממחנות תריכוז ולחבריה זה היה קשה ומרגש. אחרי כשבוע במחנה נסענו למחנה הכשרה ששמו "לברד". המקום היה מרוחק מהעיר מרסיי כ-600 ק"מ, כלומר- מקום נידח בתרים. נסעתי למרסיי לקנות בדים ולתפור לכולם תחתונים, כי לא היו בצרפת תחתונים.

היינו עובדים בחקלאות עד הצהריים כדי ללמוד וגם לממן את הכלכלה, ואחרי הצהריים היינו לומדים תיאוריות חקלאיות, שומעים חרצאות בצרפתית, עושים כביסה, מחלקים עבודות מטבח, כותבים מכתבים בעברית וכו'. הייתה עבודה קשה ולא היינו רגילים לעבוד באדמה- לחפור, לשתול, לנטוע, לעשב- זה קשה מאוד. היינו מתכתבים עם החורים ואני הייתי כותב מכתבים לאשתי לעתיד, **דבורה**, בשם **קולט**- אחותה, והמכתב היה מגיע לבית, לאמא **נישה** ז"ל והיא הייתה מוסרת **דבורה** את המכתבים.

(ההכשרה בצרפת, 1947)

לאחר כמה חודשים יצאה אונייה מחמחנות בצרפת. עלו עליה אנשים שהגיעו לפנינו לצרפת מכל מיני מקומות מאירופה. קראו לאונייה "יהודה הלוי". האונייה נתפסה והביאו את המעפילים למחנות בקפריסין.

אחרי עוד כמה חודשים יצאה האונייה המפורסמת "אקסודוס" (יציאת אירופה תשי"ז), וגם עליה עלו כל האנשים שהיו במחנות בצרפת. האונייה הייתה מאורגנת יפה עם תעודות ודגש של מדינה זרה, חכל היה מזויף, אפילו משטרת הגבול הייתה מזויפת ועל האונייה היו כ-800 עולים. האונייה נתפסה ורצו להחזיר אותה לאירופה. הייתה שערורייה גדולה בעולם והאונייה עוכבה ביס של צרפת כחודשיים. הייתה מלחמה על האונייה והיו הרוגים ופצועים, שבתות רעב וכו'.

בסוף החליטו אומות העולם להחזיר את האונייה לגרמניה, לחמבורג, ולשחרר כל חודש 100 מעפילים לארץ.

(קטעי עיתונות על אוניות המעפילים)

ידיעות אחרונות

בית דין קבע: ספר "ריי" מתאי: **בד אידגנה הקגנה' את העלאת המעפילים**

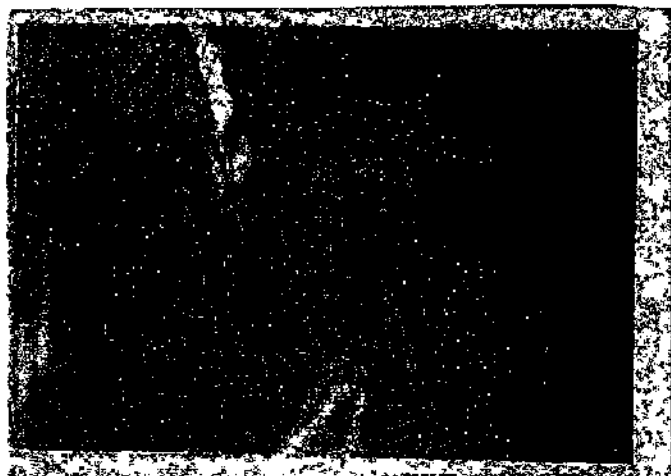
אחרי התנגדות נאשת האכפנות קטנה - **אורשו מעפילי, ע. לוינסקי**

אנשי יחידים ומשפחות זכרים אל המל כדי להשיג לסוסם כמה כסף האנגלים **המעפילים מסרבים לרדת**

מחנה רשמית סמוכה בלונדון ובחפילים על גורל מעפילי, יציאת אירופה הסדר נאמר - **המעפילים ישולחו לגרמניה**

אנחנו היכינו לתור שלנו. היינו מאוכזבים וחלק התארגנו לחזור הביתה. אחרי כחודש יצאה עוד אונייה ממרסיי. זו הייתה אוניה קטנה בשם "אף על פי כן" עם 250 מעפילים שהצליחה לחגיע לחופי הארץ והתחמקה מהאנגלים. כל המעפילים התפזרו בארץ ובקיבוצים. ואז חזרה לנו התקווה שפעם נגיע לארץ בעייה.

(יום ההכרזה על המדינה, כ"ט בנובמבר 1947)

ביסיון ההעפלה לארץ

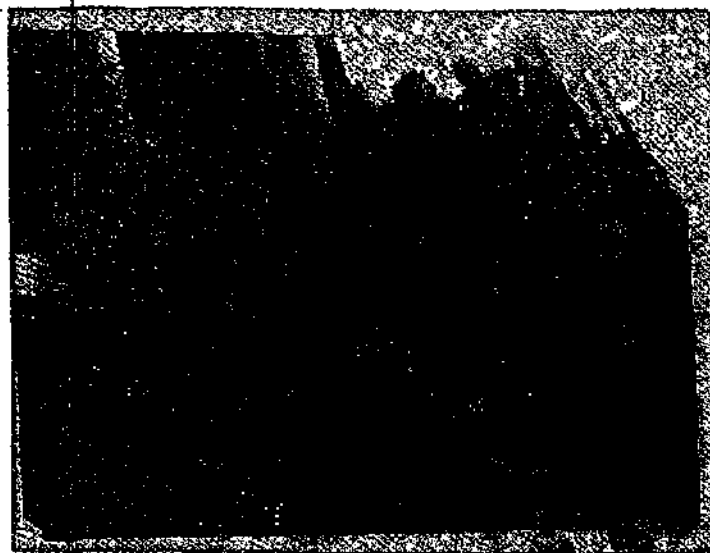
ביום הכרזת האו"ם על תוכנית החלוקה, ב-29 בנובמבר 1947, הכניסו אותנו להסגר. ריכזו את כל האנשים מכל המתנות המפוזרים בצרפת למחנה אחד- אין יוצא ואין בא ואמרו לנו להתארגן לעלייה מיידית. כל אחד היה יכול לקחת רק 10 ק"ג בגדים וחפצים וכל אחד לבש כמה זוגות מכנסיים וחולצות וכו'. בשעות הערב הודיעו לנו שבאותו היום אנחנו עולים לארץ. השמחה הייתה גדולה, היינו בעננים. התחלנו ללכת ברגל בין הרים וגבעות, נשים, ילדים, נוער- כולם בשורה אחת, ואנחנו היינו המאסף כי לנו לא היו ילדים קטנים, כולנו היינו צעירים. המשכנו ללכת בלי לדבר. היו מקרים שאנשים נפלו ונפצעו או נקעו רגל. הייתה נערה שנקעה את הרגל ולא יכלה ללכת והעמיסו אותה על הגב שלי כל הדרך, בערך 12 ק"מ. הגענו לחוף ים, אי-שם, ומרחוק ראינו ספינת דייגים. אמרו לנו שהספינה הזו מיועדת רק להרחיק אותנו מהחוף והתחילו להעמיס אותנו על סירות גומי- כל 10 אנשים, על ציודם, וגררו את הסירות על חבלים מהחוף לספינה שעגנה בעומק הים עד שהעבירו את כולם, כ-800 איש, אל תוך הספינה הקטנה.

בתוך הספינה היו מסודרות ארבע שורות של אצטבות, כמו מדפים, ברווחים של כ-60 ס"מ מאחד לאחד. הכניסו אותנו 7 אנשים לכל תא, לכל עומק הספינה. היה מחניק ולא היה מקום לזוז. סידרו אותנו לקבוצות, כל קבוצה כ-50 נפש, והיו מחלקים אוכל לכל ראש קבוצה. האוכל היה 2 כפות אורז ושני קרקרים בצהריים, וערב ובוקר- כוס תה וקרקר אחד וליטר אחד של מים ליום לנפש. כך היינו במשך 22 ימים בלב ים.

לפעמים הים היה סוער, והמים היו נכנסים בפנים. לפעמים היו רוחות והאונייה הייתה מיטלטלת מצד לצד ואנשים הלכו במחלת ים והיו מקיאים ולא יכלו לזוז כמה ימים, וגם רופאים ואחיות. אבל היו כמה חבריה צעירים, בלילות למרות הקור והגשם, שעלו על הסיפון וחיו שרים עם גיטרה, כדי להרים את המוראל.

היו הרבה זרמים ומפלגות בתוך האונייה: המזרחי, הפועל המזרחי, בני-עקיבא, דרוו, אגודת ישראל, בית"ר, פרטיזנים, מפא"י, מפ"ם וכו', וכל זרם היה מבשל לעצמו. את האוכל היו מבשלים בתוך חביות גדולות על הסיפון, והיינו שומרים על האוכל כי על הספינה היו גם דתיים וגם חופשיים (חילוניים), והם רצו יותר אוכל והיו זורקים גבינה וחלב בחבית של האוכל של הדתיים וכן יכלו לקבל גם את האוכל שלהם, אז השגחנו שלא יערבבו בשר וחלב וכו'. בלילות הקרים היינו עולים לסיפון, כי ביום אסור היה לעלות כדי שלא יגלו אותנו המטוסים כי האונייה נחשבה לספינת דייגים.

(אוניית המעפילים)

אחרי כ-21 ימים, ראינו ספינות מלחמה בריטיות מתקרבות אלינו. הבריטים נפנו אלינו וקראו ברמקולים: "אנחנו יודעים שאתם עולים לארץ ישראל, אולי אתם צריכים עזרה?". כל זמן שלא נכנסו למים הטריטוריאליים של ישראל, לא התקרבו אלינו. ברגע שנכנסו לגבולות ישראל, התקרבו האוניות אלינו וסגרו עלינו מכל הצדדים. מפקד האונייה שלנו עלה לסיפון. על הסיפון היה כמון וחרון קטן שפתוח משני הצדדים - זה היה למעשה תא הפיקוד. המפקד לקח שמיכה וכיסה את

הפתחים כדי שלא יראו אותו הבריטים כשהוא מדבר אליהם. בינתיים נתן הוראה למלחים להתכונן למלחמה ולהתערבב בתוך העולים שהאנגלים לא יכירו אותם ולא יידעו מי האחראי.

בינתיים, עברתי למעלה על-יד תא הפיקוד. המפקד דיבר עם האנגלים דרך הפתחים שמכוסים בשמיכות, וקרא לי "בוא הנה". נכנסתי לתא הפיקוד וראיתי מולי את ההגה של האונייה- כמן גלגל עם בועה של מים באמצע. המפקד הצביע על ההגה ואמר לי "תתפוס ותשמור שהבועה תהיה תמיד באמצע". הוא המשיך לדבר עם האנגלים והם אמרו שהם עולים לאונייה, אז הוא אמר- "אוקיי" ופתח דלת בתוך רצפת התא מתחת לרגליים, ונעלם.

בינתיים, האנגלים השתלטו על האונייה וקשרו אותה לאוניית מלחמה והתחילו לגרור אותה.

לפני זה הקשר שלנו זרק את מכשיר הקשר לים והמלחים התערבבו בין העולים. כל אחד לקח איזו בחורה ועשה עצמו כעולה.

האנגלים התחילו לעלות לאונייה והחבריה התחילו מלחמה עם האנגלים- כל הגברים עלו למעלה והלכו מכות עם האנגלים, עם סכין ומספריים, כפות ומזלגות, כל מה שהיה. האנגלים חיפשו את האחראים על האונייה והמפקדים הגיעו לתא הפיקוד ומצאו אותי מחזיק בהגה. הם שאלו אותי באנגלית: "יו קפטן?", עניתי שאני לא יודע אנגלית ועזבתי את ההגה. אחד תפס את ההגה והשני התחיל להרביץ לי "יו קפטן! יו קפטן!". רבנו קצת וברחתי והתערבבתי בתוך האנשים.

בתוך האונייה היה מחסן מזון לשעת חירום והיו בו כל מיני דברים טובים- קופסאות בשר, דגים, שוקולד, חלב וכו'. החבריה פרצו אותו וכל אחד לקח משם דברים. גם אני רצתי לשם והתחלתי לקחת שוקולד. בינתיים הגיעו האנגלים שחיפשו את הקפטן ומצאו אותי שם. הם חשבו שאני הקפטן ושאני רוצה להתחבא והתחילו לגרור אותי ולהרביץ לי מכות עם מקלות. לכולם לא היה נשק ביד, רק מקלות ביד, והנשק היה תלויי על הגב. היו מריבות ומכות בוקס וגידוד וכו'.

בינתיים הגענו לחיפה, והודיעו לנו לרדת מהאונייה וקלות לאונייה הבריטית "נאוקסן" כדי לקחת אותנו לקפריסין. לכל מעפיל הצמידו שני חיילים בריטיים שיורידו אותו מהאונייה לאונייה השנייה על-ידי מכות וגרירה, עד שהעבירו את כל המעפילים חוץ מבודדים שהיו חולים באמת, ואותם העבירו לבתי חולים בארץ.

הגירוש למחנות מעבר בקפריסין

אותנו לקחו לקפריסין. אני הייתי פצוע בידיים ובראש. ערכו עלינו חיפוש ולקחו כל דבר שחיה לנו בכיסים- עטים, מכתבים ואפילו תמונות. שכבנו באונייה הבריטית לילה ויום כי זה היה ראש השנה שלהם. למחרת, הגענו לקפריסין- למחנות המעבר. הגענו באונייה "29 בנובמבר" ב-1 לינואר 1948. המחנה היה מוקף בגדר תיל עם עמודים גבוהים בשתי שורות ומגדלי שמירה. מסביב למחנה עבר כביש ובפתח- שער גדול. מחוץ למחנה הייתה שמירה אנגלית, ומבפנים שמירה של משטרת המחנה- יהודים חברי ההגנה. כל אחד שנכנס למחנה, נבדק בשער ונרשם אצל הפקידים שהיו במקום והוא קיבל ציוד אישי, כמו חייל- 2 שמיכות, מזרן ריק שאפשר למלא בקש, צלחות, סכין, מזלג, כף ו-רבע אוהל (כל ארבעה אנשים קיבלו אוהל).

(קטעי עיתונות על גירוש האוניות לקפריסין)

14-8-46

אניות המגורשים הגיעו לקפריסין

התחיל שחרור עולי ברייה מעטלים- כל מעפילי הגנה והטויל העברי הועלו לחוף והועברו למחנה. הגירוש לא יפסיק את זרם ההעפלה; - למחנות חצי מיליון יהודים באירופה וקוקים להגירה

כזה הוא מחנה המעפילים בקפריסין

שלוש גדרות-תיל; מגדלי-שמירה; כמחנה בשביל טיוריסטים.

<p>הנה ימשיך כפי שצפוי שיש אם הוציא ויחול סכנתה עם השוק המסחרי:</p> <p>הנה ימשיך כפי שצפוי שיש אם הוציא ויחול סכנתה עם השוק המסחרי:</p>	<p>תל ותקום טוריסטים עשרה שנים נשמת לוחם את ה מחנה נבנינו אל חמד שני שני יר עלות של חמשה עשר אלף דולר יר קום לי א.י. כפי תקנה וכן תקנה נור תל שנת עם מגול שנתה כל</p>	<p>כזה מחנה טוריסטים הנה ימשיך כפי שצפוי שיש אם הוציא ויחול סכנתה עם השוק המסחרי:</p> <p>הנה ימשיך כפי שצפוי שיש אם הוציא ויחול סכנתה עם השוק המסחרי:</p>
---	---	---

לכל מפלגה היה מקום ריכוז משלה, וכל אחד הלך לכיוון של המפלגה שלו. למשל, קיבוץ- כל קבוצה שהתארגנה כקיבוץ קיבלה מקום מרוכז כמו חדר-אוכל, מטבח וכיו. אם רצו מושב גם כן היו מתארגנות משפחות בדרך-כלל ילדים, והן היו מקבלות את כל הדברים במרוכז ומתחלקות ביניהן. אם היו בודדים- כל אחד קיבל כבוד.

את המזון היו מחלקים פעמיים בשבוע, כל מיני דברים- ירקות, בשר, פירות בשביל כל השבוע, וחלק היו מבשלים לבד וחלק מבשלים במרוכז ואוכלים במרוכז.

הייתה קבוצה של טוניסאים, עם מדריך, אבל אני ועוד אחד מלוב הלכנו עם בני-עקיבא כקיבוץ, וקראנו לו "קיבוץ המתמיד". בקיבוץ היו בנות, כולן ממחנות מאירופה שהעבירו אותן לשוודיה ומשוודיה לצרפת. כל הבנות היו זוגות תאומות שעשו עליהן ניסיונות של דייר מנגלה ימ"ש. אלה הבנות שנשארו בחיים. בקיבוץ היו 39 בנות ו-3 בנים ומדריך אחד שקראו לו- חיים ישראלי פראל. אני הצטרפתי לקיבוץ בצרפת וככה עזרתי להם בהרבה דברים גם בדרך לעלייה וגם באוניה. זה היה קשה להתמודד עם כל הבעיות. היו בנות דתיות בגילאי 16-20 בערך. בקפריסין היו הבנות הקטנות לומדות בבית-הספר וחלקן, המבוגרות יותר, היו עושות את הכביסה של החבריה ועובדות במטבח וכו'.

היו כמה קיבוצים. כל כמה קיבוצים התארגנו יחד- דתיים לבד וחילוניים לבד.

(תמונות מקפריסין + קבוצת הבנות של הקיבוץ)

בקפריסין היו הרבה מחנות. כל כמה מחנות צמודים ביחד עם גשר עץ ביניהם. למשל, מחנות 65-66 צמודים, ומחנות 67-68 צמודים וכו'. אני גרתי במחנה 70. היה לנו מנהיג, שמו היה "גלזר". הוא היה אחראי על כל הבתים במחנה 70 כלפי כל המוסדות.

היו מחנות חורף והיו גם מחנות קיץ שהיו קרובים לים. במחנה חורף היו גרים בצריפים ובמחנה קיץ היו גרים באוהלים. בכל המחנות היו כ-30,000 מעפילים,

כולל ילדים, מכל המקומות בעולם, בעיקר מאירופה והיו גם מצפון אפריקה-טוניס, אלג'יר ומרוקו.

בקפריסין היו גם מוסדות חינוך מסודרים היטב- גני ילדים, בתי ספר וכו'. היו מתארגנות קבוצות של כדורגל- קבוצות מאורגנות עם מגרש חוקי ותלבושות וכו'. היה כל יום מתקיים משחק בין הקבוצות כמו "מכבי" או "הפועל אליצור", והיו מתקיימים משחקים שונים. לא היה משעמם בכלל. היה גם שוק וכל מי שהיה לו דבר מיותר היה מוכר וקונה מה שחסר, גם חדש וגם ישן. למשל נעליים ובגדים, דברי מאכל (אם אחד לא אהב מרגרינה- היה מוכר אותה וקונה תפ"א או מקרוני). הייתה גם חנות שקם גדולה שמכרו בה דברים חדשים. היו גם בעלי מלאכה כמו סנדלר או נגר שהיה עושה מהארגזים של האספקה כל מיני דברים כמו שולחנות וכיסאות. היו מעבירים חדשות 3 פעמים ביום. בהתחלה העבירו את החדשות רק בידיש, אבל כשהגענו, היה איתנו רבי משה פרזון ז"ל שהיה אדם אינטליגנטי והיה מעביר חדשות בעברית וגם בערבית.

במחנה היה חייב כל אדם בריא בן 18-50 לעבור קורס אימונים במחנה של 14 יום בהגנה. קראו לזה "ספורט שימושי"- בוקס, מקל, גידו, ספורט מעבר מכשולים, קרב פנים-אל-פנים, זריקת רימון וטיפוס על קירות.

בקיץ היו חסרים מים אז בשעות הצהריים היו מעבירים דרך מקלחות מסוימות במחנה מים והיינו מתרחצים שם.

כל חודש קיבלנו בולי דואר כדי לשלוח מכתבים לחו"ל, וגם סכיני גילוח או אבקת גילוח. היינו שולחים את המכתבים לצרפת, ומשם לטוניס, כי לא היה דואר ישיר לטוניס.

הצטרפות להגנה

אני, אחרי שבוע שהגעתי לקפריסין התגייסתי להגנה. אני הכרתי כמה מפקדים מהאונייית. בהתחלה עשיתי קורס של שבועיים רגיל ואחר-כך עשיתי קורס מדריכים, והתחלתי להדריך קורסים של "ספורט שימושי".

היה במחנה גם קורס סודי, קראו לזה "מחנה קטן"- קורס בנשק חם. לא כל אחד היה מתקבל לקורס הזה, רק אחרי בידוק ביטחוני. אחרי שעברתי את השלבים האלה, התקבלתי לקורס. אחרי שבועיים התקבלתי גם לקורס מדריכים ב"מחנה קטן". בקורס למדנו להשתמש ולפרוק ולהרכיב סטן, אקדחים למינייהם, רימונים, מקלע ברוך וגם רובים שהיו מתוצרת מקומית. למדנו רק לאימון ולא לירות, כל זה היה סודי ביותר ואסור לספר לאף-אחד- אפילו לאשתך. כל זה היינו לומדים בתוך

אוהלים או צריפים שהיו סגורים הרמטית עם גדרות מסביב ואף-אחד לא היה מתקרב.

יום אחד, היה חבר קיבוץ שלמד איתנו בקורס וכנראה סיפר למישהו שאנחנו לומדים בנשק וזה נודע לממונים. בליל שבועות, ישנו באוהלים במחנה, נכנסו שניים לאוהל שממול- איפה שהיה מתגורר החבר. הוציאו אותנו והכניסו אותנו למפקדה, קשרו לו את הידיים והרגליים וסתמו לו את הפה שלא יצעק והרביצו לו מכות רצח. זה היה מול האוהל שלי וכל הלילה לא ישנתי- פחדתי פחד מוות וכל הזמן חשבתי שאולי סיפרתי למישהו ואני לא זוכר. זה נמשך שבוע ימים, כל יום בשעה 12 בלילה הרביצו מכות רצח וכל השבוע היה במפקדה קשור ולא נתנו לו לאכול ולשתות. אחר-כך שחררו אותנו, רזה ומסכן כזה, עייף ולא יכול לדבר. הוא לא דיבר עם אף-אחד וכששאלו אותו איפה היה ענה שהיה חולה.

במחנה הייתה משטרה מאנשי המקום המובחרים אבל עבדו עם משכורת- 15 לירות שטרלינג בחודש. תפקידם היה שמירה בשער המחנה מבפנים, שמירה במקומות מיוחדים, במקומות ציבוריים והיו עוזרים גם להגנה קצת. פעם היו כמה אנשים שפרצו למחסן אספקה והתחילו לחלק אוכל לאנשים. מהר הגיעה המשטרה ועשתה סדר ועצרה כמה אנשים.

חפירת המנהרות במחנות

לקחו כמה אנשים שאפשר לסמוך עליהם מבחינה ביטחונית לעזור בחפירת המנהרה שחפרה ההגנה מהמחנה לחוץ, כדי להבריח כמה חברים חשובים. את המנהרה חפרנו בתוך איזה אוהל, בעומק 2 מטר, כ-80 ס"מ רוחב ו-80 ס"מ גובה. את החפירה ביצעו בידיים עם סכינים, מזלגות וכל מיני כלים קטנים- פטיש, גרזן וכיו. את האדמה מהחפירה שמנו בכיסים ופיזרנו בכל מיני מקומות כך שהאנגלים שיושבים במגדלי השמירה מסביב למחנה לא ירגישו.

הפטרון האנגלי היה עושה פטרול מסביב למחנה. פעם עברו מסביב למחנה והרגישו במה שהיה מוזר- האדמה רעדה. התגלתה המנהרה, אחרי שהספיקו להבריח כמה חברים והאנגלים פוצצו אותה. אנחנו התחלנו לחפור שוב במקום אחר, כאילו כלום לא קרה, וככה הצלחנו להבריח מספר לא מבוטל של אנשים. הם היו הולכים לחוף הים שלא היה רחוק מהמקום ומתחבאים שם עד הלילה. בלילה היו באות סירות ומעבירות אותם לארץ. כל פעם האנגלים היו מגלים מנהרה אחת ומפוצצים אותה.

אפילו אחרי שחוסלו כל המחנות וכל היושבים עלו לארץ ובמקומם בנו בתים, היה איזה בניין קומות- כנראה בנו אותו על מנתרה כזו בלי לדעת, וכמעט כשהיה גמור פתאום התמוטט עד היסוד ואז גילו שבנו אותו על מנתרה שלא ידעו עליה. כך היה כתוב בעיתונים בארץ.

מרד במחנה

פעם אחת הגיעו שתי אוניות מעפילים מרומניה ובולגריה. קראו להן "פן-יורק" ("עצמאות") ו"פן-קרישן" ("קיבוץ גלויות"). הן הגיעו ביום שישי בערב עם כ-3000 מעפילים- נשים, גברים וילדים.

האנגלים הפרידו אותם מיתר העולים ושמו אותם במחנה לחד, סגור, אין לו קשר עם אף מחנה. היה להם קשה להסתדר ולא היה מי שידריך אותם בכל העניינים, וכמה שניסו הסוכנות וההגנה לחדור למחנות ולעזור להם להסתדר- לא עזר.

יום אחד קיבלנו פקודה מההגנה שאנשי המחנה יפגינו משני הצדדים ואנחנו, אנשי ההגנה, נשפוך נפט על הגדר כי כל עמודי הגדר היו עמודי עץ כמו עמודי טלפון ונשרוף את הגדר ונפרוץ את הגדר המפרידה בין המחנות. וכך היה. האנגלים נבהלו והתחילו יריות וכמה חבריה נפצעו מהיריות וכמה נפצעו מכוויות אחרי משא-ומתן הסכימו האנגלים לפתוח שער בין המחנות. הם בנו גשר עילי מעל הגדרות, מעבר לחולכי רגל, והיינו עוברים ושבים.

החיים במחנות בקפריסין

בכל יום שישי היה מפקד והרצאות. כל הזמן היו פעילויות והזמן לא הלך לאיבוד- לא היה מספיק לנו.

היה אחד שהיה כל פעם בורח דרך פרצה בגדר, יורד לעיר בקפריסין וקונה פיצוחים, בוטנים, שקדים, פולים וחמוס, והיה קולה אותם ומוכר לאנשים. כמה פעמים תפסו אותו האנגלים והחזירו אותו למחנה.

היו משפחות טוניסאיות במחנה והיו מבשלות לבד, באוחלים שלהן, כל מיני מאכלים טוניסאיים כדי לזכור חוויות מהבית. הייתי הולך כל פעם הולך אצלן בשביל לאכול קוסקוס שהיה עשויי מבורגול או מלחם שחור יבש שטחנו אותו ועשו ממנו קוסקוס.

היו חתונות במחנה וגם חגיגות בפורים. למשל, הייתה תהלוכה מרשימה, היו מפגני ספורט (הליכה על חבל, טיפוס חבלים, קרב פנים-אל-פנים עם מקלות, קרב בוקס).

אני, למשל, נפלה לי שן בקרב בוקס. פעם היה מפגן קרב וקראו לי שאני אלחם באחד, בולגרי, עם גוף כמו של גורילה. לא רציתי ואמרתי "אני נכנע". המפקד שלי בהגנה לא קיבל זאת והכריח אותי להילחם והתחלנו את הקרב. בהתחלה היה שוויון ואחר-כך הוא התחיל להתגבר עליי ותפס אותי מהשערות. הוא שם את העורף שלי על הברך שלו ורצה לתת אגרופ על הצוואר והיה גומר אותי. פחדתי פחד מוות, ניתרתי ממקומי בכוח עד שהשארתי את השערות שלי בידיים שלו ואז ניצלתי מהמכה הנוראית. באותו הרגע, הסתובב הגלגל ועשיתי לו בדיוק מה שרצה לעשות לי וניצחתי. אבל הייתה לי חצי קרחת וכאב לי הראש נורא כמה ימים.

באותם הימים היו מגיעות ידיעות מהארץ על הקרבות ועל נפילת גוש עציון. יום אחד היה מסדר בבני-עקיבא והודיעו על נפילת הגוש. אחרי סיום המסדר התחילו את "התקווה" ופתאום קם אחד מהחבריה מהשווה ופתח בצעקות ובבכי "רגע! רגע!", עד שהפסיקו את השירה ולא הבינו מה קרה. ואז הוא קרא "אני רוצה לדבר עם החברה שלי!" ומשך איזו בחורה מהשורה. לא הייתה לו אף חברה ולא כלום, רק באותו רגע קיבל התקף שיגעון והתחיל להתנפל מאדם לאדם וכולם ברחו והפסיקו את "התקווה". הוא היה בחור טוניסאי, ילד טוב ובריא, קראו לו- יצחק טאר אבל החבריה קראו לו "טנק", וכולם פחדו ממנו. אני, בזמנו, למדתי גיודו, אז אמרו לי "ברוך, תעשה משהו" אבל פחדתי להתקרב אליו. הייתי איש הגנה, כולם יודעים שאני יודע קראטה וגיודו ואי-אפשר לאכזב את החבריה, אז אין ברירה- צריך לפעול. כשהסתובב קפצתי עליו מאחור ועשיתי "הורדת זקיף"- חנקתי אותו מאחור עד שהתעלף, ואז לקחו אותו לבית המשוגעים בקפריסין "פאמגוסט". הוא נשאר בבית המשוגעים 3 חודשים עד שהבריא ועלה לארץ שם התחתן וגר ביבנה.

ההעפלה לארץ - "על הבעלה וירשנו אתה..." (במדבר י"ג, ל')

באותם הזמנים הייתה הפוגה זמנית בקרבות בארץ, בפיקורו של האו"ם. ההפוגה הושגה בתנאי שבאותו זמן הפוגה בקרבות לא ייכנסו עולים לארץ. זה היה בתחילת קום המדינה והאנגלים והאו"ם שמו מצור על המדינה דרך הים. הם שמו כמה אוניות מלחמה שאף אונייה לא תתקרב לחופי הארץ והיו שם רק סירות מנוע של משמר החופים הישראלי. מקפריסין התחילו לשחרר רק נשים, חולים ומבוגרים וילדים מתחת לגיל גיוס שלא יכולים לעזור למאמץ המלחמה.

בעיתונות המקומית כתבו שהסוכנות היהודית סיכמה עם האנגלים להוציא לארץ את בני הנוער אלה שהם בגילאי 12-15, והנהלת המחנה וההגנה ניסו לדחוף כמה

מהנוער המבוגר בתוך קבוצות הילדים שקיבלו אישור -איתם אני. החזרנו את הציוד שקיבלנו בזמן שנכנסנו למחנה (השמיכות וכו') והתייצבנו בשער המחנה. נתנו לנו תעודות מזויפות עם שמות אחרים וגילאים צעירים. לי, למשל, נתנו לי שם - "נתן גרנפל" ולבשנו בגדי ספורט צרים שנראה קצת כמו ילדים. הייתה הוועדה של קצינים בריטיים שבדקה אותנו אבל הוועדה פסלה אותי מלעבור בתור ילד. פניתי לממונים מטעם ההגנה במחנה ואמרו לי "לך תחכה בצריף מהצד השני של השער". שם הסבירו לנו שנחכה עד שיהיה חושך והמשאיות יתחילו לקחת את הציוד של אלו שהורשו לעלות, ואז אנחנו נצא דרך פרצה בגדר שהכינו מראש ונקפוץ על המשאיות. חיכינו עד שהחשיך ואז התחלנו לצאת דרך הפרצה בגדר ורצנו וקפצנו על המשאיות, מספר חברים לכל משאית.

הגענו לנמל "פמגוסטה" בקפריסין וכנראה שכל אלו שיצאו באישור קיבלו תעודות ביד- לנו לא היו. אנחנו, כשהגענו לנמל, התפזרנו בין האנשים אבל האנגלים תפסו חלקנו וביקשו תעודות. היה שם בלגן, היו משפחות עם תינוקות וזקנים שהרשו להם לעלות כי הם לא לוחמים. אנחנו התחמקנו מהאנגלים וברחנו לרציף שבו העמיסו את הציוד לאונייה על-ידי מנוף. היו פורשים רשת גדולה והעלו אותה עם הציוד ומרימים אותה עם המנוף לבטן האונייה. בכל פעם היו קופצים לתוך הרשת כמה חברה ועולים עם הציוד לבטן האונייה. היה חושך גמור וכך יכולנו, כל החברה, להיכנס לבטן האונייה.

בבטן האונייה התארגנו ולמחרת הגענו לחופי הארץ.

ידענו שהאנגלים לא ייתנו לנו להיכנס לארץ עד שיעשו מיון ובדיקות עוד פעם. אז אמרו הממונים עלינו לקפוץ לים ולהגיע בשחייה. בזמנו, במחנה האימונים בקפריסין למדנו כל מיני תרגילי ספורט וביניהם קפיצה למרחק בעזרת חבל. קראו לזה "קפיצת טרזן". אמרו לנו להשתמש בזה בזמן שעוברות סירות המשמר קרוב אלינו, ובכל פעם קפצו שניים או שלושה חברה אל תוך הסירות או על ידן. גם אני קפצתי, ונפלתי קצת רחוק מהסירה והתחלתי לפרפר במים וכמעט טבעתי, ואז הסירה עשתה סיבוב והחברה משכו אותי פנימה רטוב כמו תרנגול. בטוניס, לפני העלייה, תפרתי לי חליפה ועוד לא נהניתי ממנה. לא רציתי לעזוב אותה בשום מקום והשתדלתי לקחת אותה איתי. גם הפעם, כשקפצתי לים, תפסתי את המעיל בשיניים וקפצתי למים.

הגיוס - "גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יברך" (היילים קי"ג, ג')

אחרי כמה דקות שהסירה שטה בים הגענו אל מול גבעה בתוך החוף. קפצנו למים בגובה עד הגרון והתחלנו ללכת מול הגבעה לכיוון החוף כך שהגבעה הסתירה אותנו שלא יראו אותנו מצד הכביש. על הכביש ממול עמד אוטובוס ואמרו לנו לעלות לאוטובוס בלי להסתכל שמאל או ימין.

אחרי שעלינו כל החבר'ה, כמעט 45 איש, האוטובוס לקח אותנו לטכניון בחיפה ושם גייסו אותנו, עשו בדיקות רפואיות וזריקות ונתנו לנו לאכול לחם, מרגרינה ואשל. כל אחד קיבל רובה בריטי ועשרים כדורים ואמרו לנו "אתם עכשיו חיילים ואתם יוצאים לחזית". אמרנו "אנחנו רוצים קודם לראות את הארץ ואחר-כך למות" אבל הם אמרו "עוד מעט נגמרת הפסקת האש ויש חשש שהערבים יתקיפו אותנו התקפה גדולה ועלינו לחזק את כל החזיתות" ושלחו אותנו לחזית טל-כרם ליד נתניה.

אחרי 24 שעות ריכזו אותנו במחנה כפר יונה, על-יד בית-ליד וקיבלנו הרבה חיילים עולים חדשים מכל העדות שירדו ישר מהאוניות ולא ידעו בכלל מה קורה ומה הם עושים וגם לדבר עברית לא ידעו. חילקו אותם לכיתות ולמחלקות ושמו לכל כיתה מפקד והתחלנו להדריך אותם באימוני אש, רובים וספורט וכו'. אני ידעתי קצת צרפתית וערבית אז נתנו לי להדריך מחלקה של עולים מצפון אפריקה וצרפת. היו שם גם כמה רומנים, דוברי רומנית, והיה קשה לתקשר איתם וללמד אותם. הם היו מתרגשים ומזיעים כשהיו רואים נשק ולא מאמינים שהם חיילים ועל כל פעולה בנשק או בספורט היה צריך להסביר כמה פעמים בעברית, בערבית ובצרפתית. והרבה דברים לא ידעתי להסביר בשפות אחרות, רק בערבית, והייתי צריך לדבר בידיים ובכל מיני תנועות. הדבר הזה נמשך כחודשיים של אימונים ואז התארגנו וצרפו אותנו לחטיבת יפתח של הפלמ"ח. החטיבה ירדה אז מהצפון להתארגנות ולתגבור.

אחרי שכמה נהרגו ונפצעו ועזבו את החטיבה, העבירו אותנו למחנה צריפין, שם ישבה זמנית חטיבת יפתח, ומשם העלו אותנו על אוטובוסים לקיבוץ נגבה. בקיבוץ היה מקום הריכוז של כל הכוחות שהיו צריכים לרדת לדרום, לנגב. שם עשו לנו מסדר והסבירו לנו את המשימה והעמיסו עלינו עוד כמה תחמושת ורימונים כדי להעביר לחבר'ה שנמצאים במצור בנגב. כל אחד סחב 400 כדור ו-8 רימונים חוץ מנשק אישי ותחמושת אישית. בנגבה הסבירו לנו גם שאנחנו נעבור דרך קווי האויב בין עמדות של הצבא המצרי הנמצאות על אם הדרך עד שנגיע למקום. פתאום, תוך כדי המסדר, התחילה הפגזה מצרית חזקה. התפזרנו לכל עבר עד שנגמרה ההפגזה. ב"ה לא קרה כלום. מיד עשינו מסדר יציאה והתחלנו לזוז - מחלקה אחר מחלקה עם מרווח מסוים.

מלחמת השחרור

מנגבה התחלנו ללכת ברגל לכיוון משטרת עיראק-סודן- הקווים של הצבא המצרי. קו הגבול היה מעזה ואשקלון דרך משטרת יואב, קריית-גת עד חברון ומאשקלון עד עזה ועד מצרים.

באותו הזמן גאמל עבד נאצר היה המפקד במצודת יואב, אז קראו לה- משטרת עיראק-סודן (ואחר-כך הפך לנשיא מצרים המפורסם). עברנו בין עמדות מצריות במצודת יואב, כוכבה ופלוגיה וכל הכפרים שהיו אז באזור. כל פעם שהם היו מרגישים ברעש של הליכה היו יורים פצצות תאורה ואנחנו היינו נצמדים לקרקע כמה דקות, וקמים וממשיכים ללכת. עברנו את כל הנקודות עד שלפנות בוקר הגענו לקיבוץ ניר-עם ושם ריכזו אותנו. המצרים התחילו להפגין את הקיבוץ והסביבה ובייה לא קרה כלום. אחר-כך פיזרו אותנו לכמה מקומות והעמיסו אותנו על משאיות. חלק שלחו לעמדות על-יד קיבוץ סעד, חלק למשמר הנגב, חלק לבארי וכו'. חלק היו מפטרלים לאורך קווי המים של המקורות ליישובים כי הערבים היו מפוצצים את הצינורות של המים.

(תמונות ממלחמת השחרור)

אנחנו ישבנו שבועיים על-יד קיבוץ סעד. היה שם משלט זר והיינו שומרים ושולחים תצפיות לכיוון עזה. אחר-כך עברנו למשמר הנגב, לצומת שליד בית-הספר "אלישיב" מהצד השני של הכביש היה משלט ששולט על צומת באר-שבע-סעד-משמר הנגב.

כשהיינו במשמר הנגב, לפני ראש-השנה, תפסנו עגל של ערבים וגם פרד. לקחנו את העגל לקיבוץ סעד שהיה המקום הדתי הקרוב, שחטנו אותו וניקינו אותו והכנו מזה אוכל לכבוד החג וחלק השארנו ליום הכיפורים. ביום ראש השנה הגיעו מטוסים מצריים והפציצו אותנו, ולא קרה כלום. המטוסים ירדו מעל קיבוץ רוחמה וצלפו עם מכונות ירייה על המשק ונחגו שתי חיילות שהיו במקלחת.

באותו זמן הייתה התקפה חזקה של המצרים על המשלט בתרבת מחז, והפלוגה שהייתה שם הייתה מהגדוד שלנו- גדוד ראשון. היו קרבות קשים ונחרגו כמה חיילים וכמה נפצעו ואז המצרים כבשו את המקום והחיילים נסוגו והשאירו את הפצועים וההרוגים במקום. למחרת הייתה התארגנות מחדש להתקפה חוזרת ונכבש המקום על-ידנו בחזרה. שם מצאנו שהמצרים התעללו בהרוגים והרגו את הפצועים.

היות והחבריה היו עייפים אחרי הקרב הקשה, לקחו אותנו לחלפה. זה היה ערב כיפור, באנו למקום, הסתדרנו ואכלנו סעודה מפסקת. התארגנו לשמירה שהייתה שמירה מוגברת בגלל הכוונות. הלילה עבר בשקט יחסי וגם בבוקר היה שקט. התחלנו להתפלל, כי היינו פלוגה דתית, ובשעה 10:00 בערך בזמן קריאת התורה הופיעו מטוסים מצריים וזרקו כרוזים עם אולטימטום- אם עד הצהריים לא נעזוב את המקום, יתקיפו אותנו.

קיבלנו פקודה מחרבנות לא לצום. אנחנו בתור פלוגה דתית לא רצינו לאכול. החלטנו להכין אוכל בעמדות וברגע שמישהו לא ירגיש טוב ולא יוכל להמשיך לצום- יהיה לו אוכל לידו מוכן. חילקו לנו מנות קרב וכל אחד שם בעמדה שלו. איתנו הייתה מחלקה מפלוגה אחרת מבני הקיבוצים, קראו לזה- "חברי הכשרה". בלילה היינו בכוונות מלאה, והחבריה ברזרבה הלכו למקום שבו שמרנו את האוכל ולקחו אותו והשאירו רק את הסירים ריקים ומכוסים ואף-אחד לא הרגיש.

בצהריים התחילה החתקפה ואז קיפלנו את הכל והלכנו לעמדות. התחילה התקפת טנקים וזחלמ"ים ותותחים מכל הצדדים ואנחנו התחלנו לירות מכל כלי נשק שהיה ברשותנו. לאחר שלוש שעות התחילו להתקפל ולסגת. אחרי שנסוגו המצרים נשאר רק כמה גופות בשטח, ונחיה שקט. בלילה באו בחושך ולקחו את הגופות.

(קטע עיתונות על ההתקפה בנגבה)

יריות על נגבה ובאר-טוביה

27.7.48, ירי על ארנון, 27.7.48

לסופרנו נמסר הלילה נזרו פגזי מרגמות ותיקנים בעבר החזית . כצריח בכגידל. כן נכסכת הירי יות לילה לילה על נגבה. גיליס ובאר-טוביה.	פוח כניסיות ערביות מחושבי הא רץ. לכנופיות אלה יש קשר עם ה צבא הצערי הסדיר.
---	--

נראה כי בהתקפות אלו פשתה

אחרי יומיים העבירו אותנו לתל קונטרה (כיום נמצא משמאל לכביש קריית גת-באר-שבע). בזמנו לא היה כביש- היה שביל, בין פלוגת לבאר-שבע בסביבות המושבים שלוה ועוזת. התיישבנו על איזה תל קטן. למחלקה היה במקום תותח 25 מ"מ (אז זה היה נחשב לתותח גדול).

התותח נמצא כ-200 מטר משמאל לתל, ושמו 8 חבריה לשמור עליו. שאר המחלקה, כ-22 חיילים, התארגנו מעל התל לקראת הלילה. חילקנו שמירות והשמירה שלי הייתה לפנות בוקר כי הייתי מפקד הכיתה והמפקדים עשו את השמירה הראשונה או האחרונה. כשגמרתי את השמירה ורציתי להעיר את התצפית של הבוקר ופתאום שמעתי צרור יריות. הערתי את כל החבריה והמפקד והתחלנו לחפש מאיפה באו היריות. פתאום ראינו דמויות של טנקים ורכבים מכיוון הרכס שעושים עלינו איגוף ימני ואיגוף שמאלי.

בלילה הקודם הגיעו מחיל התותחנים שהיו ברוחמה לבדוק את המצב- אם התותח נמצא במקום בטוח, והם אמרו שזה לא מקום בטוח בשביל התותח והשמירה של 8 החיילים לא מספיקה ולקחו את התותח.

הערבים כנראה ידעו שיש תותח ורצו אותו, ובגלל זה עשו איגוף שמאלי ושלחו ארבעה טנקים וחלמ"ים לכיוון ההוא. כשהתחיל להיות האור ואפשר היה לראות, ראינו גם את החיילים שהולכים רגלית- סודנים עם סכינים בפה ורובים בידיים. התחילו היריות- תותחים ומרגמות לאורך כל הרכס, מפוזרים לאורך כמעט 500 מטר. הם ירו והתקדמו לכיוון שלנו, הטנקים והמשוריינים והחיילים ביניהם. החיילים היו סודנים עם רובה מכודן ועם סכין בפה. במשקפת ראינו את זה ברור ומפחיד. לנו היו רק רובים צ'כים וסטנים, ומקלע מ"ג 34 גרמני, מקלע אחד כבד שנקרא "בוזה" ומרגמה 2 אינץ'. התחלנו לירות עם המקלעים, והתחילו מעצורים בנשק כי היו שם הרבה חולות והמקלעים לא מתאימים למקום. התחלנו לבקש עזרה בקשר ותותחי צה"ל החלו לירות מכיוון קיבוץ רוחמה משמאל לנו. שלחו לנו עוד מקלע ברון בריטי, אבל אף-אחד לא ידע להשתמש בו, חוץ ממני שלמדתי

בקפריסין, וגם הרכב שהביא אותו לא היה יכול לחגיע למקום כי היו יריות מכל כיוון.

היה בחור אחד במחלקה, קטנצ'יק וז'ריו, שהסכים ללכת לרכב ולהביא את המקלע. הבחור הלך בריצה ובדילוגים, למרות היריות ולמרות שהיה צולע קצת, והביא את המקלע. כשהתחלנו להשתמש בו זה עזר קצת למצב הרוח של החברה. היה בחור אחד, קראו לו אליהו לוי, והוא ירח עם המרגמה הקטנה 2 אינץ'. הוא שכב בעמדה ונפל עליו פגז מרגמה 3 אינץ' על הגב. הפגז לא התפוצץ והבחור קיבל הלם, לא זו ולא דיבר מרוב פחד. כשנרגעו קצת היריות לקחו אותו באמבולנס ומאז לא ראינו אותו.

בשעות אחר-הצהריים נרגעו היריות והצבא המצרי התחיל לסגת והשאיר אחריו 18 הרוגים. את הפצועים לקחו איתם ובלילה חזרו ולקחו את ההרוגים.

(המקלע)

המבצע לפתיחת דרך לנגב- הקרב בבית-חנון

נשארנו במקום כמה ימים ואז התחיל מבצע לפתיחת דרך לנגב זה היה בחול המועד סוכות.

יצאנו בלילה, כל מחלקה או פלוגה לכיוון אחר- חלק לכיוון פלוגיה, חלק לכיוון משטרת עיראק-סודן (זה היה המקום הקשה) ולכל המקומות מסביב. אנחנו יצאנו לכיוון בית חנון כדי לחסום את הדרך שלא תגיע תגבורת מכיוון עזה לאשקלון ולכל הכיוון ההוא. יצאנו בלילה ואני בראש כיתת החוד, מאחורי הגשש. מתתי מפחד,

רעדתי וכל העצמות שלי רעדו. לא יכולתי להחזיק את עצמי ואת הסטן שהיה לי ביד דרוך עם אצבע על ההדק והכל רעד מרוב פחד ושקשקש ועשה רעש וניסיתי להחזיק את הרובה בשתי הידיים כדי שלא ישקשק, גם לא רציתי להראות לחיילים שלי שאני מפחד. הלכנו בחושך ובשקט, ופתאום מצאנו את עצמנו בתוך בית חנוך-כנראה טעינו בדרך. היינו צריכים להיות מחוץ לכפר, מעליו, כדי לראות את הכביש ולשלוט עליו מרחוק. הערבים כנראה הרגישו במשהו כי הכלבים שלהם התחילו לנבוח והתחילו לירות עלינו. לנו היה אסור לירות כי חיכנו לרגע שכל היחידות יגיעו למקומות שלהן והחבלנים יפוצצו את הגשרים- זה היה הסימן לתחילת הפעולה.

אחרי שגילו אותנו, נסוגנו בשקט ועלינו למעלה. חפרנו עמדות על-יד "הבית הפרסי". זה היה בית יפה ומפואר ומסודר שתושביו כנראה ברחו קודם. היה הכל מוכן לשינה- מיטות מסודרות ונעלי בית ליד המיטה. לנו היה אסור לגעת בכלום כי פחדו ממלכודות. התיישבנו מחוץ לבניין על איזו גבעה וחפרנו עמדות. בשעה מסוימת היו פיצוצים עזים- סימן שהחבלנים שלנו הגיעו למקום וביצעו את המשימה. באותו רגע התחילו יריות מכל הכיוונים- תותחים, מרגמות, פצצות תאורה. התחיל להיות אור וראינו כלי רכב רבים מלאים חיילים מצריים נוסעים צפונה לכיוון יד-מרדכי ואשקלון לתגבורת ואז אנחנו התחלנו את הפעולה שלנו- ירינו לאורך כל הכביש וראינו את כלי הרכב מתהפכים. הם החזירו לנו ביריות תותחים כבדים עם הפגזים הכי גדולים (100 פאונד/ 45 ק"ג).

חלק מאיתנו היה בתצפית וחלק היה בעמדות קצת מוגנות.

היה איתנו בחור אחד גדול, מרוקאי, בגובה 2 מטר- גדול בגוף אבל היה תם והיה קורא תהילים כל היום. המפקד אמר שאם נחזור הביתה בשלום- זה הוא שהציל אותנו והוא יעבוד במטבח ולא ייצא איתנו עוד. הוא ישב באיזו גומחה קטנה לידי וקרא תהילים. נפלו ארבעה פגזים מסביב ואני אמרתי לו "מאיר, תכניס את הגוף שלך" ולא ענה לי. שמתתי את היד שלי על הגב שלו כדי לדחוף אותו פנימה והיד שלי נרטבה ונכנסה בפנים הגוף שלו. כנראה חתיכת פגז פגעה בו בין הכתפיים והרגה אותו במקום. יהי זכרו ברוך, אמן.

למחרת, הייתה הפגזה קשה. בא חבר מעמדת התצפית ואמר שצלפים מצריים יורים עליו. ירו עליו ופגעו בכוונת של הרובה שלו. בא אחר והחליף אותו. אחרי כשעה, בא החייל השני ואמר "בואו תראו- אני יושב ושותה מיץ מהקופסא, וצלף ירה בדיוק על הקופסא ועשה בה חור בדיוק כששתיתי ממנה!!!".

הלכנו לראות מה קורה, הלכנו חמישה חברים: סמל המחלקה קראו לו- ישראל חסן, השני היה בן-דוד יצחק, השלישי- יוסף זרבי, הרביעי- ישראל זאנה והחמישי

הייתי אני. הלכנו בתוך תעלת קשר עמוקה יותר מ-2 מטר ונפל עלינו פגז של 100 פאונד, בתוך התעלה. הפגז פגע בארבעה חיילים - אחד נפצע קשה ונפטר כעבור שעה, זה היה בן-דוד יצחק, השני נפצע בינוני ונפטר כעבור חודש על שולחן הניתוחים, זה יוסף זרבי. אחותו הגיעה לארץ בדיוק באותו היום וחיפשה אותו בכל מקום מקצין עיר אחד לשני וכל אחד שלח אותה למקום אחר. בדיוק כשהיא הגיעה לבית-החולים שבו הוא נמצא בניתוח, הוא נפטר והיא לא ראתה אותו. השלישי נפצע קל בשלפוחית השתן וזה עבר לאחר כמה זמן, זה היה ישראל חסן. הרביעי- רסיס עשה לו חור בכיס המכנסיים, זה היה ישראל זאנה. אני ב"ה לא קרה לי כלום, אבל אחרי שהרמתי את הפצועים ודיברתי עם כולם, אפילו זה שנפצע קשה- דיברתי איתו ונישקתי אותו ואמרתי לו "אל תפחד, יהיה בסדר", איבדתי את ההכרה ולקחו אותי באלונקה. מצאתי עצמי במיטת שדה במרפאה בחזית, מתחת לעצים בבית-חולים שדה של הודוד. כנראה שהתעלפתי ולקחו אותי למרפאה. לא הרגשתי כלום.

הפוגה בקרבות

אחרי כמה ימים חזרתי ליחידה, גמרנו את כל הקרבות. באר-שבע נכבשה ואשקלון ופלוגיה ורק מצודת יואב נשארה מכותרת ובתוכה הצבא המצרי. הם היו מכותרים כמה שבועות וקיבלו מזון רק דרך האו"ם. אחרי משא-ומתן נתנו להם ללכת בחזרה למצרים, אבל לקחו איתם את הנשק האישי בלבד ואת כל הנשק הכבד השאירו, ואז נגמרה המלחמה באזור ושוחרר כל הנגב.

(קטע עיתונות על הכיבושים בנגב)

העבירו אותנו למחנה באר-טוביה לנוח כשבוע, והתחילה התארגנות מחדש. שלחו אותנו לכל מיני מקומות לתגבור ואבטחה. אותי שלחו עם ארבעה חיילים ועוד חצי

כיתה מפלוגה מסייעת, ביחד כ-12 חיילים, לגבעת חול השולטת על עזה מצד צפון, באזור של היישוב ניסנית היום. היינו מנותקים מכל העולם - אף רכב רגיל לא היה יכול להגיע, רק זחלמיים, ואז לא היו הרבה בצה"ל. האספקה הגיעה רק פעם בשבוע והיינו יורדים בלילות לכפרים בסביבה לחפש בשדות קצת אוכל, ירקות כמו תפ"א, חצילים, פלפלים, תירס וכו'.

אחרי כשבועיים החליפו אותנו. אותי שלחו להכנה לקורס מכי"ם בקיבוץ גבע בעמק יזרעאל. בקורס למדנו חבלה, טופוגרפיה, מערך המדריך וכו'. האוכל בקיבוץ לא היה כשר, היינו שני חיילים דתיים (היה איתי משה לזר, היום פרופסור גדול). בקיבוץ הייתה קבוצת זקנים, הורים של חברי קיבוץ, ששמרו על מסורת והיה להם בית-כנסת וחדר אוכל כשר אז אנחנו הצטרפנו אליהם לחדר האוכל ולבית-הכנסת. הם היו מבסוטים כי לא היה להם מניין לתפילה ויחד איתנו זכו לתפילה במניין בשבתות.

(קורס מכי"ם)

אחרי חודש בקורס המצב התדרדר ברצועה ובאזור אז לקחו אותנו מהקורס בחזרה לגדוד והעבירו אותנו מגזרה לגזרה בהתאם למתרחש בשטח, עד שנרגע המצב.

העבירו אותנו למחנה מנצורה שבעמק יזרעאל, על-יד מגדו, והתאמנו. המחנה הנה גדול- היה מחנה בריטי של חיל הים. היו שם האנגרים ענקיים שאפשר להכניס אליהם גדוד על כל ציודו. לקחו כמה מבנים ועשו להם חלוקה בפנים לפלוגות ומחלקות. כמעט כל חטיבת יפתח הייתה שם- גדוד ראשון, גדוד שני וגדוד שלישי. כשהחליטו על שביתת נשק עם חלק ממדינות ערב, הצבא העיראקי בזמנו היה יושב באזור מטול כרם עד מגידו וכביש זיכרון. ואז העיראקים רצו לחזור לעיהאק ולמסור את השטחים לירדן. ישראל לא הסכימה ואמרה "אני חתמתי על שביתת נשק עם הצבא שהיה במקום, אם יתחלף הצבא אז תהיה מלחמה ואנחנו נכבוש את השטחים" והתחיל משא-ומתן עם עיראק וירדן וישראל. לאזור המריבה קראו "המשולש הקטן" והיו כלולים בתוכו כפר קאסם והסביבה עד לכביש זיכרון. בינתיים אנחנו נכנסנו לכוננות מוגברת, אפילו עשינו מסדר יציאה לקרב ואפילו חילקו הוראות וחילקו תפקידים. ההוראה שקיבלנו, שגדוד ראשון, שתי פלוגות רגליות ופלוגה מסייעת, מרגמות ומכונות ירייה כבדות הולכים בגל כ-40 מטף בעורף האויב, מכיוון כפר קאסם לכיוון ישראל, ומשם אנחנו נתקוף את האויב. שאר הגדודים 2 ו-3 יתקיפו מקדימה. ככה היינו בכוננות שבוע שלם, אף-אחד לא יצא מהמחנה אפילו לשירותים הולכים ברשות וישנים במגרש המסדרים.

מפגש משפחתי ראשון בארץ

באותו זמן קיבלתי מכתב מאחי **יונה** שהגיע לארץ, אבל לא אמר איפה הוא נמצא. כי המכתב- שלח אותו דרך הצבא מאיזה חייל כי לא היה לו כסף לבול וביקש מהחייל לשלוח. אבל בצנזורה הצבאית פתחו את המכתב ושם היה כתוב שם של מחנה עולים שהיה צמוד למחנה צבאי עם אותו שם ואז מחקו את השם של מחנה העולים ואני לא ידעתי באיזה מחנה עולים הוא נמצא.

בינתיים המצב עם העיראקים והירדנים הסתדר ונתנו לנו חלק מהשטח בלי קרבות וחלק קיבלה ירדן. אנחנו קיבלנו את שטח "המשולש הקטן" שכלל בתוכו כמה כפרים ערביים ובתוכם כפר קאסם.

ואז בוטלה הכוננות ונתנו לנו חופש כמה ימים, אז אני הלכתי לחפש את אחי **יונה** הלכתי לקצין העיר שהוא יגיד לי באיזה אזור נמצא דואר צבאי עם המס' שכתוב על המכתב. בהתחלה לא רצה להגיד, הוא אמר שזה אסור, זה סוד צבאי, והסברתי לו בדיוק מה כתוב במכתב וזה אחי, עולה חדש והרבה שנים לא נפגשנו ואין לי הרבה זמן לחפש והוא האמין לי ואמר לי "מחנה באר-יעקב. בדיוק יש גם מחנה עולים בשם באר-יעקב" ואז הלכתי לבאר-יעקב לחפש. פתאום אני רואה על אחד האוהל

שמיכה צבעונית טוניסאית. אמרתי "בטח זה האוהל" וכך היה. מצאתי אותו שם ואשתו ובת קטנה באוהל מסכן כזה, שמחנו ודיברנו ושאלתי אותו על החיים ועל אמא מה שלומה ויתר המשפחה, והוא הביא לי שעון מתנה, זה היה דבר גדול בזמנו. ואז הלכתי להתקלח במקלחת ציבורית ושכחתי את השעון במקלחת אז לא ראיתי אפילו איזה שעון זה היה.

ליל-הסדר במחנה העולים באר-יעקב

חזרתי למחנה ואחרי כמה שבועות היה חג הפסח. קיבלתי חופש מהצבא וחטבת של הצבא נתן לי חתיכת בשר מבושלת של 1/2 ק"ג, בקבוק יין וקצת מצות. הלכתי למחנה העולים באר-יעקב. המצב היה קשה, לא היה כלום וזה היה ערב פסח. אמרתי "בוא נתארגן ונעשה פסח עם מה שיש- חתיכת הבשר שהבאתי ובקבוק היין והמצות וקצת האוכל שחילקו בחדר-האוכל". לקחנו מיטה ועשינו ממנה שולחן בחוץ על-יד האוהל, ועשינו סדר פסח. כל השכנים באו והיו מסוטים כי לאף-אחד לא היה כלום וגם לא ידעו איך אפשר לעשות סדר בלי כלום. עבר ליל-סדר יחסית טוב מאוד.

המפגש המחודש עם משפחת הכלה... זכורה

באותם הימים הגיעו לארץ גם ההורים של **דבורה**, אשתי, למחנה עולים בנתניה. בכל חופשה שקיבלתי מהצבא הייתי הולך להסתובב במחנות עולים לראות מי הגיע לארץ. פעם הלכתי לנתניה ופגשתי את **דבורה** בחדר האוכל של המחנה. דיברנו וחלכנו למגורים לראות את ההורים שלה. את **דבורה** וההורים שלה הכרתי עוד בטוניס כי היינו שכנים וגם הייתי מביא להם עבודה בבית שלהם, לעשות כפתורים וללאות לבגדים שהייתי תופר בקונפקציה. גם את אחיה **יעקב** ז"ל הכרתי עוד בטוניס, בבני-עקיבא.

גם אחרי שעליתי ארצה **דבורה** הייתה בקשר מכתבים והייתה בקשר עם אמא שלי בטוניס. היא הייתה מבקרת אותה וקוראת לה את המכתבים שאני שלחתי, ואז נוצר קשר עם המשפחה.

אחרי כמה זמן עזבו את מחנה העולים נתניה והתיישבו לגור בכפר ערבי נטוש על-יד רחובות שקראו לו "זרנוגה", ובמקרה גם אחי **יונה** עזב את מחנה העולים באר-יעקב והתיישב לגור בכפר זרנוגה. הוא היה ממש שכן עם ההורים של **דבורה**.

באחד הביקורים התארסנו. אבל המצב היה כל-כך קשה - לא הייתה עבודה ולא היה מה לעשות. בבית של ההורים של דבורה היו 6 גברים בלי עבודה ובבית של אחי גם היו בלי עבודה. היו קוטפים סברס מהכפרים של הערבים ומוכרים ברחובות בגרושים או מחלקים עיתונים. רק דבורה עבדה ברחובות - מטפלת בילד.

פירוק הפלמ"ח והשחרור מצה"ל

בצבא התחילו לפרק את הפלמ"ח ולהעביר מחלקות מהפלמ"ח לגדודים בחטיבות אחרות בצה"ל. לקחו שתי מחלקות מהגדוד שלנו ועוד מגדודים אחרים והקימו יחידת תותחנים נגד טנקים וצירפו אותנו לחטיבה 7 גדוד 79 של השריון. הקימו מחנה על-יד עכו והתחילו להתאמן, תרגילי סדר וכל מה שיש בצבא רגיל כי בפלמ"ח לא הקפידו על כל הדברים - הצדעה וכו'. אחרי 3-2 חודשים, יום אחד במסדר בוקר הודיעו ששוב מפרקים את היחידה - חלק מהחיילים משתחררים וחלק מהחיילים עוברים לחטיבה 7. התחילו לשחרר את ילדי 27-25 - כל מי שאין לו תפקיד מסוים בצה"ל. השאר הלכו לעזור בשמירה בקיבוצים בצפון וחלק הלכו לקורסים שונים. לי אמרו "אתה מ"כ - אתה לא יכול להשתחרר", אבל אמרתי להם שאני לא גמרתי את הקורס ואני לא נהנה מזה. נכנסתי למשרד ובדקתי את התיקים - בתיק הצבאי שלי היה מונח מכתב, כמו הסמכה, שאני מ"כ. לקחתי את המכתב והעלמתי אותו וכך לא מצאו את ההסמכה שאני מ"כ ובסוף הסכימו לשחרר אותי אבל אני התחלתי לבכות כי לא היה לי לאן ללכת בחיים האזרחיים וגם לא הייתי מוכן, אבל לא עזר לי ושלחו אותי למחנה השחרור. בסוף התברר כי חסרים לי בגדים וציוד של צה"ל שקיבלתי בזמן השירות וצריך להחזיר. את המחיר הורידו מקצבת שחרור, בסוף לא נשאר לי רק 12 גרוש ביד וגם בגדים לא היו - רק מה שאני לובש. בכיתי, אבל מי ישמע אותך?

(סמל הפלמ"ח)

האזרחות - "ברך יהוה תילו ופעל ידיו תרצה" (דברים ל"ג, י"א)

כשהשתחררתי מהצבא הלכתי לזרנוגה, אבל לא מצאתי עבודה וגם לקצין העיר שעוזר לחיילים משוחררים לא היה מה להציע. אפילו למגורים - תביא עוד חבר ותקבל חדרון, צריף, במחנה בתל-אביב. אבל כל דבר שתשים בצריף- אחרי יומיים לא תמצא כלום. או שהשותף שלך לקח או שהיו גנבים, כי לא הייתה עבודה ואנשים היו גונבים ומוכרים.

אני לא ידעתי מה לעשות. הלכתי למפלגות וללשכת עבודה ולא עזר כלום. התחלתי להתעניין מחברים ומכל מיני אנשים.

מצאתי סוף-סוף עבודה בבית אריזה והיו מנצלים אותנו- הייתי צריך להרים תפוזים מהרצפה לשולחן ומערימה לערימה, אחרי הסגירה. היה צריך לרשום כמה תפוזים יש בקופסא, ושם סוגרים ומסמנים לפי מספר השכבות ואחר-כך מערימים את הקופסא לערימה השנייה, סך-הכל - 213 קופסאות. היות ואני לא הייתי יודע בדיוק מה עושים, נתנו לי לעבוד עם מישהו- שאני ארזם במקומו את הארגזים שלו ושלי והוא יסמן לי את הארגזים, וכך הייתי צריך להקים כפול- 426 קופסאות- וזה קשה מאוד. והוא היה עומד ורושם על התיבה גם כמה יש בתיבה תפוזים.

עבדתי שבוע ולא יכולתי להמשיך ועזבתי את העבודה. ואז התחלתי להתעניין במשרד הביטחון והודיעו לי שיש עבודה בליווי שיירות לאילת. הלכתי להירשם ואחרי שבוע קיבלתי תשובה חיובית והתחלתי לעבוד - ללוות שיירות מבאר-שבע לאילת בלילה. הייתי צריך לשבת על המשאית עם נשק ביד כל הלילה, עד שמגיעים לאילת והייתי מקבל שמונה שעות עבודה, ואחר-כך הייתי עובד בסבלות - לפרוק את הסחורה ממשאיות ולקבל עוד שמונה שעות עבודה. זה היה בלילה. ביום הייתי ישן כמה שעות, כי היה חם הרבה וחרבה זבובים ואי-אפשר היה לישון. ביתר השעות הייתי עובד בחפירות עמדות.

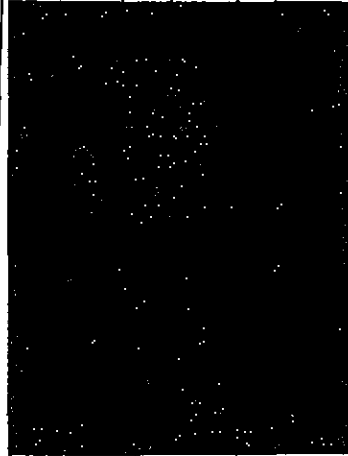
העבודה הייתה קשה. בדרך, כשהיינו בנסיעה ומגיעים למעלה-עקרבים, היינו צריכים ללכת ברגל, רק הנהג היה נשאר במשאית כי היה מסוכן משני הכיוונים- גם הכביש היה מפותל ומסוכן וגם מבחינה ביטחונית היו יריות לפעמים על השיירות. ככה עבדתי כמה חודשים ואחר-כך החבריה התחילו לחלות עם מלריה וקדחת המנהרות ואני פחדתי ועזבתי את העבודה וחזרתי לזרנוגה, לאחי **יונה**.

יעקב חסן ז"ל

באותו זמן אח של **דבורה** היה עובד כמוזכיר של היישוב בית-הגדי, והסוכנות שלחה אותו לשליחות עלייה למרוקו בכדי לעזור לעולים להגיע לארץ. הוא היה מכין להם פספורטים ותעודות, כי רובם היו גרים בכפרים והיה קשה לסדר, אז הוא היה לקוח את התעודות שיש להם ויורד העירה לסדר פספורטים אצל השלטונות. אחרי שנתיים חזר ממרוקו והלך לאלג'יר באותו תפקיד.

יום אחד, הלכו הוא ועוד שליח לאיזה כפר בסביבה, במונית. באותו זמן הייתה באלג'יריה מלחמה בין צבא צרפת והמורדים האלג'יריים, שקראו להם "תאלא", ושם נחטפו שניהם ועד היום לא ידוע עליהם כלום.

(יעקב חסן ז"ל)

המשפחה הגדלה

באותה שנה הגיעו ההורים של **דבורה** לנתיבות וגרו במעברה, בפחונים. הם גרו אצל הבן, **יעקב**, עד שקיבלו דירה בנתיבות.

המצב הכלכלי התחיל להסתדר והילדים גדלו. נולדו לנו עוד 3 בנות- **איילה**, **יסמין** ו**רותי** וגם **עופר** ועשינו בר-מצווה ל**שראל**.

כשנולדה **איילה**, אחרי כחודש, הייתה לה ארניה (פטיק) והיא עברה ניתוח בבית-חולים באר-שבע. אחרי כחודשיים **דבורה** חלתה עם דלקת פרקים ולא יכלה לזוז-רגליים וידיים ולא יכלה להניק, וסבתא **נישה** הייתה מטפלת בכולם. אחר-כך לקחנו את **דבורה** לבית-החולים ולא היה מי שיטפל בתינוקת. **איילה** הייתה בת 3 חודשים. סבתא הייתה מטפלת ב**דבורה** והילדים והבית, אז לקחנו את הילדה לבית היתומים הספרדי בירושלים, כשלושה חודשים. אחר-כך **דבורה** הבריאה והחזרנו את הילדה **איילה** הביתה.